

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michaela Sivčáková

**Obraz mozambické ženy v románe Pauliny Chizianovej
Niketche**

The Representation of Mozambican Woman in Paulina
Chiziane's Niketche

Praha 2016

Vedúci práce:
Mgr. Šárka Grauová, Ph.D

Chcem sa poďakovať vedúcej práce Mgr. Šárke Grauovej, Ph.D za venovaný čas, trpezlivosť, múdre rady a kolegiálny prístup pri vedení bakalárskej práce.

Ďakujem rodičom, že mi umožnili študovať a po celý čas ma podporovali.

Ďakujem Dennisovi, že mi bol oporou pri písaní tejto práce a za jeho povzbudivé slová, vždy keď som to potrebovala.

Ďakujem Nine za prvotnú inšpiráciu.

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia, či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 29. júla 2016

.....

Michaela Sivčáková

Obsah

Úvod.....	8
1. Historické pozadie Mozambiku.....	10
1.1 „Nový civilizovaný človek“.....	13
1.2 „Nový moderný človek“.....	15
2. Geografické a etnické rozdelenie Mozambiku.....	17
2.1 Kultúrne vymedzenie severnej a južnej oblasti.....	18
3. Hlas Pauliny Chizianovej.....	21
3.1 Postkolonionálna literatúra.....	23
4. Niketche: Príbeh polygamie.....	25
4.1 Sever a Juh.....	26
4.2 Päť žien a jeden Mozambik.....	28
4.3 „Kultúry sú neviditeľné hranice, ktoré budujú pevnosť sveta“.....	30
4.4 Dvojdomy charakter mozambickej reality.....	31
4.5 Kultúrna identita.....	35
4.6 Vuyazi, vzdorovitá princezná.....	37
4.7 Tanec Niketche.....	38
Záver	40
Bibliografia.....	42

ABSTRAKT

Predmetom tejto bakalárskej práce je analýza románu Niketche: Uma história de poligamia od Pauliny Chizianovej, a to predovšetkým s ohľadom na postavenie mozambickej ženy. Zachytáva život protagonistky Rami, ktorá je konfrontovaná radom problémov v dnešnom Mozambiku. Súčasťou práce je štúdium historického, kultúrneho a sociálne aspektu mozambickej reality, pričom kladie dôraz na ich špecifiká a kontrasty. Ďalej táto práca skúma tri dôležité témy: pluralitu mozambických tradícií, stret mozambickej a západnej kultúry a proces budovania identity. Nakoniec uvažuje nad úlohou literatúry v afrických spoločnostiach.

Kľúčové slová: Mozambik, postavenie ženy, kultúra, identita, literatúra

ABSTRACT

This study aims at an analysis of the novel *Niketche: Uma história de Poligamia*, by Paulina Chiziane, with respect to the position of Mozambican women. It captures the life of the protagonist Rami, who is confronted with several problems in today's Mozambique. Part of this bachelor's thesis work investigates the historical, cultural and social aspects of the Mozambican reality, and highlight their specificities and contrasts. Furthermore, this study examines three major topics: pluralism of Mozambican traditions, clash of Mozambican and Western culture and identity building process. Finally, it is considering the role of literature in the African societies.

Key-words: Mozambique, position of woman, culture, identity, literature

RESUMO

O tema do trabalho presente é a análise do romance *Niketché: Uma história de poligamia*, da escritora Paulina Chiziane, com respeito à posição da mulher moçambicana. Capta a vida da protagonista Rami que é confrontada com uma série de problemas em Moçambique de hoje. Uma parte do trabalho investiga os aspetos históricos, culturais e sociais da realidade moçambicana, destacando suas especificidades e contrastes. Além disso, nosso estudo analisa três temas principais: o pluralismo das tradições moçambicanas, o encontro da cultura moçambicana com a cultura ocidental e a construção da identidade moçambicana. Por último, debruça-se sobre o papel da literatura em sociedades africanas.

Palavras-chave: Moçambique, posição da mulher, cultura, identidade, literatura

Úvod

Súčasná doba je charakteristická snahou o zlepšenie postavenia žien v spoločnosti, ich intenzívnejšieho zapájania sa do verejného života, ako aj úsilím o rodovú rovnosť v rôznych oblastiach, ako je práca, materstvo a tak ďalej. Tieto tendencie už nie sú príznačné len pre západnú kultúru, ale postupne prenikajú aj do menej vyspelých krajín. Jednou z nich je práve Mozambik.

Problémy, ktorým ženy čelia, nemôžeme skúmať oddelene od historického vývoja a sociálnych problémov celej spoločnosti. Žena je v podstate taká, akou ju spoločnosť vytvorila, aké možnosti jej dala, a naopak čoho ju zbavila a v čom ju limitovala. Mozambik je príkladom krajiny, kde nedávne historické udalosti a spoločenské zmeny doznievajú dodnes. Je to spoločnosť prinajmenšom rozporuplná, v ktorej ženy zastávajú zvláštne miesto. V niektorých oblastiach sú vnímané ako symbol života a najvyššej posvätnosti, v iných ako symbol menejhodnotných bytostí, bez možnosti akéhokoľvek prejavu. Toto antagonistické pojmánie a zároveň rôznorodé kultúrne aspekty Mozambiku výrazne definujú miesto ženy v mozambickej spoločnosti.

Aj napriek liberálnemu prostrediu v dnešnom Mozambiku, rodové rozdiely nie sú minulosťou. Práve naopak, sú neoddeliteľnou súčasťou modernej doby. Dôležitú úlohu v procese budovania nezávislého a rovnoprávneho sveta žien zastávajú samotné ženy, ktoré prostredníctvom svojho aktivizmu a intelektu manifestujú svoje túžby, úzkosti a krivdy, ktoré sú na nich páchané. Jednou z veľkých žien, ktorá s odhodlaním bojuje za lepší svet mozambických žien a skrz literatúru zviditeľňuje obe jeho stránky, je spisovateľka Paulina Chizianová,

Predmetom bakalárskej práce je analýza románu *Niketche: Príbeh polygamie* od mozambickej spisovateľky Pauliny Chizianovej. Pre tento román, ktorý reflektuje postavenie žien v mozambickej spoločnosti, je kľúčové poznanie dejinného vývoja v Mozambiku, a práve preto považujeme za dôležité aspoň stručne opísať dejinné udalosti, ktoré hýbu mozambickým svetom dodnes.

Súčasťou práce je štúdium mozambických tradícií a existujúcich sociálnych systémov so zvláštnym zreteľom k rozdielom medzi severom a juhom, kde sa pozícia žien

líši. Zamyslíme sa taktiež nad významom žien pre mozambickú spoločnosť a hodnotami, ktoré prinášajú do verejného života. V tejto práci pochopiteľne nie je možné popísať situáciu žien v Mozambiku v úplnosti, a tak sa vymedzíme na ukážky z románu Chizianovej, na základe ktorých budeme skúmať ženský pohľad na túto problematiku.

Práca bude rozdelená do štyroch kapitol. V prvej kapitole sa budeme venovať historickému vývoju Mozambiku. Chronologicky popíšeme udalosti, ktoré výrazne ovplyvnili mozambickú spoločnosť. Zameriame sa na významné dejinné momenty – obdobie kolonizácie, boj za nezávislosť a obdobie po získaní nezávislosti. Z tohto dlhotrvajúceho historického úseku sa zvlášť sústredíme na historické špecifiká a rozhodujúce sociálno-kultúrne zmeny.

V nasledujúcej kapitole stručne vymedzíme Mozambik z geografického a etnického hľadiska a zároveň opíšeme rozdiely medzi južnou a severnou oblasťou z hľadiska odlišných sociálnych štruktúr a kultúrnych praktík.

V tretej kapitole sa budeme zaoberať mozambickou literatúrou. Zamyslíme sa nad novými tendenciami, ktoré prenikajú do literatúry. Našu pozornosť upriamime na život Pauliny Chizianovej a charakteristiku jej literárnej tvorby.

V poslednej kapitole budeme analyzovať dielo – *Niketche: Príbeh polygamie* a z vybraných častí románu sa budeme snažiť vyvodiť postavenie mozambickej ženy vyplývajúce z historických a kultúrnych súvislostí. Hlbšie sa zameriame na dráhu protagonistky románu naprieč mozambickými tradíciami.

1. Historické pozadie Mozambiku

Mozambické územie je považované za súčasť africkej kolísky ľudstva. Pôvodnými obyvateľmi Mozambiku boli lovci a zberači patriaci do etnickej skupiny Khoisanov. Priaznivé podmienky pre život tam medzi prvým až tretím storočím prilákali kmene zo severnej Afriky, ktoré sa tam postupne začali usadzovať. Bantuovia, do roku 1962 nazývaní robustní negroidi, začali osídľovať juhovýchodnú Afriku a územie dnešného Mozambiku a postupne odtiaľ vytlačili pôvodné obyvateľstvo. Tieto migračné vlny mali veľký vplyv na ďalší vývoj afrického kontinentu. V deviatom storočí prichádzajú na mozambické pobrežie Arabi a zakladajú prvé obchodné mestá. Arabský vplyv bol v pobrežných oblastiach všadeprítomný. Väčšina miestneho obyvateľstva prijala islam a aj samotný názov Mozambiku nesie mená dvoch arabských sultánov, ktorými boli Músa a M'bíki.

Prvá portugalská loď sa pod velením Vasca de Gamy doplavila na mozambické pobrežie v roku 1498. To bol počiatok storočného vplyvu Portugalska na území Mozambiku. Portugalská koruna začala objavovať nové územie a utvrdzovať svoju moc, ktorú si udržala až do druhej polovice 20. storočia. Prvotným cieľom expedície bolo objavenie námornej cesty medzi Európou a Indiou, ktorá mala Portugalcom zaručovať poprednú pozíciu v medzinárodnom obchode. S rastúcim bohatstvom svetových veľmocí vzrastal aj tlak na vplyv v Afrike. V rokoch 1884–1885 sa uskutočnila berlínska konferencia, kde sa predstavitelia európskych veľmocí dohodli na prerozdelení Afriky. Portugalsku tak pripadli nasledujúce krajiny: Guinea Bissau, Kapverdské ostrovy, Sv. Tomáš a Princov ostrov, Angola a Mozambik.

V päťdesiatich a šesťdesiatich rokoch 20. storočia sa situácia po druhej svetovej vojne v Afrike zmenila a viaceré africké krajiny, ktoré boli dovtedy pod koloniálnym vplyvom európskych mocností, získali nezávislosť. Tieto udalosti mali vplyv aj na politické dianie v Mozambiku, ktorý prešiel v nasledujúcich troch desaťročiach podstatnými politicko-sociálnymi zmenami. „Idea multirasové spolupráce a euroafrického splynutí na bázi historického vývoje portugalského sveta neměla mnoho naděje na uplatnění.“¹ V roku 1962 vznikla Fronta za oslobodenie Mozambiku (FRELIMO) na čele s Eduardom Mondlanom, ktorého jadro tvorili tri nacionalistické hnutia, a to ako ľavicovo, tak aj pravicovo

---

¹ KLÍMA, Jan. *Dějiny Mosambiku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7422-040-1. s. 180.

orientované. Túto ideologickú nejednotnosť prehľbovali aj rozdielne regionálne záujmy a kmeňový pôvod. Oslobodenie Mozambiku bolo však dostatočným dôvodom na to, aby táto rôznorodá organizácia dokázala fungovať. FRELIMO s podporou východného bloku od roku 1964 bojovalo proti portugalskej kolonizácii.

Koloniálna vojna v Mozambiku začala v roku 1964. Nasledujúce desaťročie bolo obdobím bojov medzi portugalskými vojenskými zložkami a už spomínaným mozambickým odbojom. V roku 1966 vznikol pod záštitou FRELIMA Národný vojenský výbor, ktorého súčasťou boli aj ženské jednotky. Tie sa veľkou mierou podieľali na bojoch za nezávislosť Mozambiku a mali výrazný vplyv na vnímanie žien v tej dobe. Ženy boli v oslobodeneckom boji odhodlanými bojovníčkami, ale aj poprednými silami vo výrobe a v zaobstarávaní obživy armády. Počas vojny prechádzalo FRELIMO viacnásobnými vnútornými spormi, ktoré vychádzali z odlišnými ideologickými predstáv o tom, ako spravovať ovládnuté regióny. Následkom týchto sporov bol atentát na Mondlaneho v roku 1969 a prehĺbenie konfrontácii vo vnútri hnutia. Aj napriek tomu, že Portugalci mali značnú vojenskú prevahu takmer počas celej koloniálnej vojny a ovládali väčšinu mozambických regiónov, nedokázali svoj vplyv v Mozambiku udržať. Svetové veľmoci sa postavili na stranu FRELIMA a portugalskú koloniálnu politiku ostro kritizovali.

Koniec Salazaroveho autoritatívneho režimu v Portugalsku a Karafiátová revolúcia 1974 predurčila koniec vojen v portugalských kolóniách a následné vyhlásenie nezávislosti všetkých portugalských kolónií vrátane Mozambiku. Ten sa po viac ako desaťročnej koloniálnej vojne osamostatnil 25. júna 1975 a bol vyhlásený Mozambickou ľudovou republikou.

Rok 1975 môžeme považovať za kľúčový, a to z hľadiska politických, sociálnych aj kultúrnych zmien. Po získaní nezávislosti vytvorila už spomínaná Fronta za oslobodenie Mozambiku vládu jednej strany na čele so Samorom Machelom. Tá sa snažila vytvoriť socialistickú spoločnosť, ktorej cieľom bolo premôcť rôzne formy útlaku a sociálnej nerovnosti v spoločnosti, rovnako ako modernizovať krajinu, zaistiť blahobyt obyvateľov, podporovať vzdelanie a prijať nové hodnoty. FRELIMO zároveň vypracovalo koncept budovania novej národnej identity:

Jeho vláda zahájila plán identitárnej rekonštrukcie. Logika radikálneho rozchodu s minulosťou, poznačenou portugalským kolonializmom, buržoáznym hospodárskym vykorisťovaním, rasizmom a európskou asimilačnou politikou,

ktorá bola už predtým rozšírená ako hlavný vytýčený cieľ, vstúpila do fázy budovania novej reality.²

Strana FRELIMO sa prezentovala ako ľavicovo orientovaná strana, ktorá sa hlásila k marxistickému učeniu. „Marxismus nabízel pojmový aparát, jehož pomocí bylo možné odmítnout jak ‚zaostalou‘ a ‚nevědeckou‘ tradiční společnost jako feudalismus, tak ‚vykořisťovatelskou‘ koloniální společnost jako kapitalismus a přihlásit se k modernitě v podobě socialismu.“³ Politika FRELIMA bola namierená proti minulosti, či už proti kolonializmu alebo proti tradicionalizmu, ktoré považovala za zaostalé. Snaha vytvoriť „novú identitu“ potlačovala tradičné hodnoty a lokálne kultúry vo všetkých ich prejavoch.

Radikálna politika FRELIMO a zmeny, ktoré nebrali ohľad na africké, ani regionálne špecifiká, mali na mozambickú spoločnosť rozsiahly dopad.

Vykořenění z dosavadního způsobu života, rozklad hospodářství, tribalismus a návrat k zapomenutému životu drobných zemědělců a pastevců sílily tou měrou, jak se vyčerpávaly zdroje zděděné z koloniální doby. Noví vůdcové přišli z ciziny a lidé je znali ještě méně než dosavadní představitele země. Kontinuita byla přetřhána a z historie zbyla jen nenávisť k práci a povědomí nadvlády Portugalců, jejichž jazyk však musel i nyní spojovat směs národností a kmenů, neměl-li celý stát ztratit soudržnost.⁴

Jedným z prioritných bodov programu FRELIMA bola aj snaha o emancipáciu žien. Strana v roku 1973 založila totalitnú organizáciu mozambických žien OMM – Organizácia mozambických žien, ktorej hlavným cieľom bola emancipácia mozambickej ženy, podpora vzdelania a hlavne lepšie postavenie ženy v spoločnosti. Tak ako píše Linette Olofssonová⁵ vo svojej práci venovanej mozambickým ženám narodeným v 70. rokoch, proces emancipácie žien bol založený na ich participácii v OMM. Hlavne sa jednalo o účasť žien na verejnej činnosti a vo výrobe. Práca bola podľa vládnej ideológie najdôležitejšou podmienkou skutočného

---

² „Sua governação põe em marcha um projeto de reenquadramento identitário. A lógica de uma ruptura radical com o passado – marcado pelo colonialismo português, pela exploração econômica burguesa, pelo racismo e pela cultura europeia assimilacionista – já antes difundida como o objetivo principal a ser alcançado, entrará em fase de construção de “nova” realidade.“ PAREDES, Marçal de Menezes. *A construção da identidade nacional moçambicana no pós-independência: sua complexidade e alguns problemas de pesquisa*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <www.seer.ufgrs.br/anos90/article/download/46176/32269> s. 143-144.

³ CAETANO, João; JELÍNEK, Mario; KNITL Petr. *Lusofonní Afrika 1975–2005. África lusófona 1975–2005*. 1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006, ISBN 80-86506-49-5. s. 94.

⁴ KLÍMA, Jan., *Op. cit.*, s. 209.

⁵ OLOFSSON Linette. *A MULHER MOÇAMBICANA E SUAS FASES DE TRANSFORMAÇÃO 1975-2005*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://macua.blogs.com/moambique_para_todos/files/a_mulher_moambicana_e_suas_fases_de_transformao_1_975.doc>

oslobodenia žien. Tento proces môžeme nazývať aj nútenou emancipáciou, ktorá bola kontraproduktívna, pretože strana FRELIMO nebrala v úvahu kultúrne súvislosti ani nerešpektovala lokálnu realitu mozambickej spoločnosti. Často sa toto obdobie interpretuje aj ako doba nútenej, mechanickej a štátom presadzovanej rovnosti pohlaví.

Nespokojnosť s komunistickou politikou a ekonomické problémy v krajine znemožnili budovanie socializmu a naopak podnietili vznik opozície. V roku 1977 vznikol Mozambický národný odpor RENAMO. Ten mal podporu obyvateľstva z vidieckych oblastí, ktoré strana FRELIMO považovalo za ovplyvnené starým režimom. Nestabilná politická a ekonomická situácia v krajine a napätie medzi FRELIMOM a RENAMOM vyústili v občiansku vojnu, ktorá trvala od roku 1981 do roku 1986. Brutálne boje medzi FRELIMO a RENAMO nešetřili nič a nikoho a obe organizácie mali rovnaký podiel na tejto krutej občianskej vojne, ktorá zostala bez víťaza. Po smrti Samora Machela sa na čelo FRELIMA dostáva v roku 1986 pragmatickejší Joaquim Chissano, ktorý si bol vedomý toho, že úsilie o socialistickú revolúciu bolo až príliš drastické, a postupne nariadil odklon od marxistického učenia. V roku 1990 bola vydaná nová ústava a položené základy demokracie. Občianska vojna bola oficiálne ukončená mierovou dohodou, ktorá bola podpísaná v Ríme v roku 1992.

1. 1 „Nový civilizovaný človek“

Kolónie v Afrike boli symbolom politickej a ekonomickej moci Portugalska a zároveň aj súčasťou portugalskej identity. Stáročia trvajúce vzťahy medzi Portugalskom a zámorím sa však od počiatku niesli v znamení portugalskej nadradenosti. Portugalsko ovládalo zo všetkých európskych mocností svoje kolónie najdlhšie a práve tento dlhotrvajúci vplyv zanechal značné stopy na mozambickej spoločnosti a jednoznačný kultúrny odkaz. Široká kultúrna a kmeňová roztrieštenosť mozambických regiónov bola súčasne priaznivou okolnosťou pre Portugalcov, ktorí túto rozmanitosť využili vo svoj prospech a predĺžili tak okupáciu mozambického územia.

Súčasťou koloniálneho systému bola snaha „civilizovať“ domorodé obyvateľstvo, ktorá vychádzala z predstavy o nadradenosti bielej rasy nad čiernou a vymedzila postavenie kolonizátora a kolonizovaného. Maria Paula G. Menesesová vo svojej práci popisuje túto civilizačnú misiu nasledovne: „Pojem ‚civilizácie‘ spájal viacero predpokladov, ktoré

odôvodňovali nadradenosť portugalskej kultúry a možnosť zvel'adenia ostatných kultúr na základe ich kontaktu. To znamenalo, že kolonizovaní boli považovaní za menejcenných a za neschopných vládnuť samým sebe. (...) Hlavným cieľom koloniálneho poslania bolo oslobodenie domorodcov od barbarstva, snaha premeniť ich na vyspelejšie bytosti tým, že si osvoja modernitu a ich „prázdny“ svet sa tak vyplní.“⁶

Koniec 19. storočia sa považuje za počiatok asimilačnej politiky Portugalska. Miestne obyvateľstvo sa malo pretransformovať na obraz portugalského človeka, prevziať jeho jazyk, kultúru a zvyky. Z tohoto procesu vzniká nová sociálna vrstva „asimilovaných“ Mozambičanov, ktorí splynuli s kultúrou kolonizátora a opustili svoju pôvodnú kultúru. Vďaka asimilačnej politike došlo k tomu, že známky pravej mozambickej kultúry zostali hlboko skryté pod novou kultúrou, ktorá bola Mozambičanom vnucovaná.

Samotná Chizianová v jednom z rozhovorov vysvetľuje, že mozambické tradície boli v niektorých aspektoch vyvinutejšie a prospešnejšie pre spoločnosť než západné hodnoty, ktoré boli mozambickému obyvateľstvu vštepované a vnímané ako modernejšie:

Portugalská kolonizácia sa domnievala, že africké národy nemajú kultúru. Portugalci im preto chceli vnútiť svoju vlastnú, ktorú považovali za nadradenú. Ale medzi africkými národmi už také príklady boli, a niekedy si hovorím: prijali sme kresťanstvo a mnoho hodnôt kolonializmu naslepo. Teraz hľadáme raj, ktorý sme už mali a stratili. Napríklad priamo v našej Bantuskej oblasti na juhu, kde má muž veľkú moc, žena, ktorá sa vydá, ide žiť do domu svojho manžela, ale nikdy nestratí svoje meno, ani svoju identitu. V kresťanstve to tak nie je, žena sa vydá a musí prijať meno svojho manžela. Dôvodom je to, že ona ako jedinečná bytosť prináša so sebou príbeh a ochranu svojich predkov. Ak stratí meno svojej vlastnej rodiny, stratí ochranu predkov a rodina nebude šťastná.⁷

---

⁶ „O conceito de ‘civilização’ combinava vários pressupostos que justificavam a superioridade da cultura portuguesa e a possibilidade de as culturas ‘outras’ poderem melhorar as suas qualidades fruto deste encontro; implicava que os súbditos coloniais de Portugal eram inferiores, incapazes de se auto-governar. (...) libertar os indígenas da barbárie, transformá-los em seres mais evoluídos ao ensinar-lhes os tempos da modernidade, preenchendo-lhes o seu mundo ‘vazio’ com os saberes da civilização transformou-se no grande objectivo da missão colonial.“ MENESES, G. Maria Paula. *O indígena africano e o colono europeu: a construção da diferença por processos legais*. [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <<https://eces.revues.org/403>> s. 1.

⁷ „A colonização portuguesa considerou os povos africanos sem cultura. Quiseram impor a sua própria cultura julgando-a superior. Mas entre os povos africanos já havia estes casos muito avançados. Às vezes digo: nós abraçamos o cristianismo e muitos valores do colonialismo cegamente. Hoje estamos em busca de um paraíso que já tínhamos e perdemos. Por exemplo, mesmo na nossa região bantu do Sul, onde o homem é muito poderoso, uma mulher quando se casa vai viver para casa do marido, mas nunca perde o seu nome e a sua identidade. No cristianismo não, a mulher casa e tem de adotar o nome do marido. E a justificação é que ela,

1. 2 „Nový moderný človek“

„Musíme vyhubiť kmeň, aby sme vybudovali národ.“⁸

Mozambickú spoločnosť sa nesnažil transformovať iba kolonializmus, ale bola to aj vláda strany FRELIMO. Tá prijatím socialistického zriadenia prispela k ďalším zmenám v politickej a sociálnej sfére. Strana sa snažila vybudovať nový moderný národ, ktorý však mohol vzniknúť iba pod podmienkou zrodu *Nového človeka*, ktorý bol stelesnením frelimovskej ideológie. Tento koncept nového človeka sumarizuje Janson Sumich, ktorý vychádza z teórií predstaviteľa strany FRELIMA Sérgio Vieira – nový človek sa rozchádzal so svojimi predchádzajúcimi obrazmi – človekom feudálnym, koloniálnym a buržoáznym.⁹ Podľa Vieiru dôležitosť buržoázneho človeka až taká významná nebola a to z dôvodu, že sa v Mozambiku nevytvorili podmienky pre vytvorenie rozsiahlej nezávislej buržoázie. Oveľa väčší význam mal človek feudálny a koloniálny. Ten prvý bol spojený s tradičnou kultúrou a jej mocenskými štruktúrami. Zároveň tento človek neexistoval sám o sebe, ale bol poriadeneý človeku koloniálnemu. Kategórii koloniálneho človeka odpovedali asimilovaní, ktorí sa snažili zjednotiť tradičné a feudálne štruktúry v buržoáznej spoločnosti.

FRELIMO vnímalo tradičnú mozambickú kultúru ako silu, ktorá stála v ceste k modernite. „Tradičná kultúra bola spojená s porážkou a ponížovaním; bola príčinou slabosti, ktorá umožnila Portugalcom podrobiť si Mozambik.“¹⁰ Aby sa spoločnosť mohla rozvíjať, bolo potrebné tradičné štruktúry zničiť.

Tradičné autority boli zrušené, lobolo¹¹ bolo vyhlásené za nezákonné, polygamní muži nesmeli vstúpiť do strany, tradičné obrady boli zakázané, na náboženské inštitúcie sa nazeralo s nedôverou a tým, ktorí praktikovali

---

como entidade individual, traz uma história e a proteção dos seus antepassados. Se ela perder o nome da sua própria família, vai perder a proteção dos antepassados e a família não será feliz.“ Rozhovor s Paulinou Chizianovou [online]. [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: <<http://www.buala.org/pt/cara-a-cara/os-anjos-de-deus-sao-brancos-ate-hoje-entrevista-a-paulina-chiziane>>

⁸ „É preciso matar a tribo para construir a nação.“

⁹ „O homem novo representava uma ruptura decisiva com as suas encarnações anteriores —homem feudal, homem colonial e homem burguês.“ SUMICH, Jason. *Construir uma nação: ideologias de modernidade da elite moçambicana*. In. *Análise Social*, vol. XLIII (2.º), 2008, 319-34. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <<http://analisesocial.ics.ul.pt/documentos/1218639505B4yEE8zd4Lm89HK9.pdf>> s. 327.

¹⁰ „A cultura tradicional estava associada à derrota e à humilhação; era a causa da fraqueza que possibilitara a subjugação de Moçambique pelos portugueses.“ Sumich, Jason. *Op. cit.*, [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <<http://analisesocial.ics.ul.pt/documentos/1218639505B4yEE8zd4Lm89HK9.pdf>> s.329.

¹¹ Poplatok za nevestu – veno.

„čarodejníctvo“ hrozilo, že budú poslaní do nápravných táborov. (...) FRELIMO viedlo intenzívny boj proti tomu, čo nazývalo poverčivosťou a „tmárstvom“ a snažilo sa ich nahradiť racionalitou a vedeckým socializmom.¹²

Idea tejto pomyselnej kultúrnej zaostalosti však viedla k ďalším problémom, s ktorými sa krajina musela vyrovnáť. Potlačenie tradičných kultúrnych prejavov malo za následok deformáciu niektorých zvykov a ich tajné praktikovanie. Jedným z ďalších dozvukov tejto represie bolo vykorenenie obyvateľstva rôznych etník z vlastnej kultúry.

Nakoniec môžeme skonštatovať, že tradičné praktiky prešli dvojnásobným zákazom. Prvýkrát počas koloniálnej éry, kedy nezapadali do civilizačného ani do asimilačného rámca. Po získaní nezávislosti boli zakázané po druhýkrát, pretože boli vnímané za zaostané a oslabovali národnú integritu. Zo strachu, že si každá etnická skupina vytvorí vlastnú stranu, negovalo FRELIMO všetky druhy diverzity: náboženskú, etnickú, rasovú, politickú, jazykovú a sociálnu. Rovnako zakázané boli aj domorodé jazyky a jediným oficiálnym jazykom sa stala portugalčina, jazyk kolonizátora.

Paulina Chizianeová mapuje vo svojom diele túto roztrieštenosť tradičnej mozambickej spoločnosti ako výsledok týchto potlačujúcich vplyvov, ktoré vyhubili takmer všetky väzby medzi miestnym obyvateľstvom a jeho kultúrou. Práve preto dnes mozambickí spisovatelia prehodnocujú africkú kultúru a sprítomňujú ju aj vo svojich dielach prostredníctvom líčenia tradičných alebo etnických prvkov. Je to akési hľadanie stratených koreňov a proces konštruovania mozambickej identity zdola.

---

¹²„A autoridade tradicional foi abolida, o lobolo foi declarado ilegal, os homens polígamos estavam impedidos de se filiarem no partido, as cerimónias tradicionais foram proibidas, as instituições religiosas passaram a ser olhadas com desconfiança e os praticantes de «feitiçaria» corriam o risco de serem enviados para campos de reeducação. A FRELIMO travou uma intensa batalha contra aquilo a que chamava superstição ou «obscurantismo», procurando substituí-lo pela racionalidade e pelo socialismo científico.“ Ibidem., [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <<http://analisesocial.ics.ul.pt/documentos/1218639505B4yEE8zd4Lm89HK9.pdf>> s. 329-330.

2. Geografické a etnické rozdelenie Mozambiku

Mozambik sa nachádza na juhovýchodnom pobreží afrického kontinentu. Susedí s Tanzániou, Zambiou, Malawi, Zimbabwe, JAR, Svazijskom a jeho východnú hranicu tvorí Tichý oceán. Jeho územie je rozdelené riekou Zambezi, ktorá akoby tvorila strednú hranicu medzi severnou a južnou časťou krajiny. Krajina je rozdelená na jedenásť provincií. Severnú časť zeme tvoria provincie Niassa, Cabo Delgado a Nampula. Centrálny Mozambik predstavujú provincie Zambezia, Tete, Manica a Sofala a nakoniec južnú časť zahŕňajú provincie Maputo, Gaza a Inhambane. Mesto Maputo, ktoré je hlavným mestom provincie Maputo, má štatút samostatnej provincie.

Táto krajina je domovom rôznych etnických skupín, ktoré hovoria viac než tridsiatimi jazykmi a patria do skupiny Buntuov. Eduardo Homem a Sônia Correiová opisujú túto krajinu nasledovne:

Mozambické územie zahŕňa jedenásť skupín národov, z ktorých pochádza tridsaťjeden jazykov, príkladom tejto rozmanitosti sú Makuovia, obyvatelia severnej oblasti a Tsongovia pochádzajúci z juhu. Makuovia žijú v provinciách Niassa, Nampula, Cabo Delgado, a v časti Zambezie a Tete, predstavujúc jedno z najväčších populačných zoskupení v severnej časti krajiny. Zatiaľ čo druhá skupina zahŕňa provincie na juhu krajiny, a to Maputo Gazu a Inhambane. Okrem tejto národnej a kultúrnej rozmanitosti domorodého obyvateľstva, je Mozambik poznačený kultúrnym vplyvom Arabov, ktorých kultúrna výmena s africkým obyvateľstvom viedla k vzniku svahilskej kultúry, tak ako k domorodej a portugalskej, a táto posledná sú zodpovední za kolonizáciu tejto krajiny od konca 19. storočia.¹³

Jedná sa teda o multikultúrnu krajinu, ktorá sa vyznačuje svojou etnickou, rasovou a jazykovou rozmanitosťou. Táto kultúrna rozmanitosť vedie k odlišným kmeňovým

---

¹³ „O território moçambicano compreende onze grupos de povos, dos quais derivam trinta e uma línguas, como exemplo desta variedade, pode-se encontrar na região norte, habitantes Macuas e ao sul, Tsongas. Estes primeiros vivem nas Províncias de Niassa, Nampula, Cabo Delgado, uma parte da Zambézia e Tete, constituindo-se como um dos maiores agrupamentos populacionais da região setentrional do país. Enquanto que o segundo agrupamento ocupa as províncias da região sul, isto é, Maputo, Gaza e Inhambane. Além destas variações de povos e culturas entre os nativos, Moçambique ainda é marcado pela influência cultural dos árabes, cujo intercâmbio com os africanos deu origem a cultura suaíle, assim como dos indianos e portugueses, este últimos responsáveis pela colonização neste país desde fins do século XIX.“ CORREIA Sônia; HOMEN Eduardo. *Moçambique primeiras machambas*. Rio de Janeiro: Margem, 1977. s. 182.

presvedčeniam, náboženstvám, sociálnym štruktúram a tradíciám. Každá oblasť Mozambiku– severná, centrálna a južná je teda nositeľom svojich typických kultúrnych praktík, ktoré sú identitnou črtou jej obyvateľov. Pre našu prácu budú relevantné rodinné štruktúry a kultúrne prejavy, ktoré nám Chizianeová vo svojom diele líči prostredníctvom ženských postáv.

2. 1 Kultúrne vymedzenie severnej a južnej oblasti

Koexistencia rôznych rás, etník a náboženstiev odráža rozmanitosť kultúrnych hodnôt, ktoré spoločne vytvárajú identitu Mozambiku. Najmarkantnejšie rozdiely môžeme vidieť medzi severnou a južnou oblasťou. Tie sa prejavujú v sociálnych štruktúrach a s nimi súvisiacimi kultúrnymi prejavmi.

Provincie v okolí rieky Zambezi a na sever od nej sú tradične matriarchálne a polygamné. Matriarchálny charakter týchto provincií, však potlačuje silný vplyv islamskej a kresťanskej kultúry. Dodnes však existujú spoločenstvá, ktoré odolávajú týmto patriarchálnym vplyvom. Tie predstavujú kmene Makuov a Makondov. Hlavou matriarchálnej spoločnosti je žena, tá je objektom obdivu až kultu a mnohé sa od nej odvodzuje.

V niektorých oblastiach severného Mozambiku sa láska zdieľa. O ženu sa muž delí s priateľom, vzácnym návštevníkom, s pokrvným bratom. Manželka je voda, ktorá slúži pútnikovi alebo návštevníkovi. Milostný vzťah je morská stopa mora v piesku, ktorú vlny vymažú. Ale zanecháva stopy. Jedna rodina môže byť mozaikou farieb, rás, podľa druhu návštev, ktoré rodina má, pretože žena je plodnosť. A preto v mnohých oblastiach dostávajú deti meno po matke. V ľudskom rozmnožovaní je jediná istá.¹⁴

---

¹⁴ „Em algumas regiões do norte de Moçambique, o amor é feito de partilhas. Partilha-se mulher como amigo, com o visitante nobre, com o irmão de circuncisão. Esposa é água que serve ao caminhante, ao visitante. A relação de amor é uma pegada na areia do mar que as ondas apagam. Mas deixa marcas. Uma só família pode ser um mosaico de copres e recas de acordo com um tipo de visitas que a família tem, porque mulher é fertilidade. É por iso que em muitas regiões os filhos recebem o apelido da mãe. Na reprodução humana, só a mãe é certa.“ CHIZIANE, Paulina. *Niketche: Uma história de poligamia*. 3ª edição. Lisboa: Caminho, 2004. s. 39.

Pre túto oblasť Mozambiku sú charakteristické iniciačné rituály, ktoré sú súborom najrôznejších zvykov a tradícií. V kultúre Makuov a Makondov majú tieto ceremónie dôležitý individuálny, ale aj spoločenský význam.

Zjednocujú ľudský život v jeho rôznych aspektoch, dávajú zmysel a význam ľudskej existencii. V mozambickej spoločnosti majú výchovnú funkciu, pretože pomáhajú vybudovať sociálno-kultúrnu identitu. Sú to priestory, budovania, prenášania a zachovávaní kultúry. Je to spôsob, ktorý si našli ľudia, aby tak dali zmysel každodennému životu.¹⁵

Obecne sú tieto rituály považované za prechod, či prechodové štádium v živote jednotlivca. Jedným z rituálov, ktorým sa v tejto práci budeme venovať je rituál, pri ktorom sa človek pripravuje na rolu dospelého človeka a všetky činnosti, ktoré s ňou súvisia: manželstvo, plodenie potomkov. Po tejto skúške je jedinec považovaný za zodpovedného člena spoločnosti. „After initiation one is expected to marry, raise a family, and contribute to the development of the wider community.“¹⁶ Mužom sa vstúpajú zásady, ako sa k žene správať: „Prvou filozofiou je: zachádzaj so ženou, ako so svojou vlastnou matkou. V momente, keď zatvoríš oči a ponoriš sa do svojho letu, ona sa stáva tvojím stvoriteľom, skutočná matka vesmíru. Každá žena je stelesnením matky, či je to manželka, konkubína, dokonca aj nejaká ľahká žena. Naozajstný muž svoju matku, svoju bohyňu a svoju stvoriteľku nebije.“¹⁷ Ženy naopak získavajú poznatky o správnom ženskom chovaní, sexuálnom živote, materstve a výchove detí. Dôležitú úlohu hrajú aj starší príbuzní, ktorí svoje vedomosti predávajú mladším generáciám.

Jedným z ďalších kultúrnych aspektov severu je dôraz na telesnosť. Predlžovanie genitálií, tetovania na rôznych častiach tela nie sú len estetickým prejavom, ale aj telesným so zámerom zvýšiť kvalitu sexuálneho pôžitku.

---

¹⁵ „Eles integram a vida humana nas suas mais diversas variantes, eles enchem de sentido e significado a própria existência humana em sociedade. Nas sociedades moçambicanas eles têm uma função educativa, porque ajudam a construir uma identidade sociocultural. Eles são espaços de construção e transmissão de conhecimento e de perpetuação de cultura. É uma maneira encontrada pelas pessoas para tornar significativa a vida cotidiana.“ BRAÇO, Antonio Dominges. *Educação pelos ritos de iniciação: Contribuição da tradição cultural ma-sena ao currículo formal das escolas em Moçambique*, [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.fordifp.org/Portals/0/Thesis/1_dd5bad5e-37dd-4532-9c67-d1ef2ab20339EDUCACAO%20PELOS%20RITOS%20DE%20INICIACAO.pdf> s. 13.

¹⁶ NDEGE, O. George. *Culture and Customs of Mozambique*, Greenwood: 2006, ISBN 0-313-33163-4, s. 76.

¹⁷ „A primeira filosofia é: trata a mulher como a tua própria mãe. No momento em que fechares os olhos e mergulhares no seu voo, ela se transforma na tua criadora, a verdadeira mãe de todo o universo. Toda a mulher é a personificação da mãe, quer seja a esposa, a concubina, até mesmo uma mulher de programa. (...) Um homem de verdade não bate na sua mãe, na sua deusa, na sua criadora.“ Ibid., s. 40.

Južná oblasť Mozambiku je tradične patriarchálna. Táto oblasť bola väčšej miere ovplyvnená kolonializmom než severná, a to so sebou prinieslo značné zmeny v spoločnosti. Súčasťou civilizačnej politiky Portugalcov bolo šírenie kresťanstva, ktoré ešte viac utvrdilo patriarchálny ráz tejto oblasti. S touto premenou súvisí aj spoločenský status ženy. V patriarchálnej spoločnosti má dominantné postavenie muž, ktorý je mierou spoločenského prijatia a prestíže. „V prítomnosti manžela je domov viac domovom. Predstavuje pohodlie a prestíž.“¹⁸ Slobodná, rozvedená alebo opustená žena je automaticky považovaná za menejcennú a segregovanú spoločnosťou.

Typickou kultúrnou manifestáciou v južnej oblasti je *lobolo* – poplatok za nevestu, jedna z praktík tradičného manželstva. Lobolo má viacero funkcií. V prvom rade funguje ako kompenzácia rodine, z ktorej žena odchádza do manželovej rodiny. Po druhé, dáva právny charakter manželskému zväzku a legalizuje prechod plodnosti ženy na rodinnú líniu muža. Manžel a jeho rodina sú povinní sa o ženu postarať a živiť ju. Zároveň táto praktika funguje aj ako ochranný mechanizmus. V prípade smrti manžela, je povinnosť manželovej rodiny sa o lobolovanú ženu a ich potomkov postarať.

Lobolo na juhu, iniciačné rituály na severe. Silné a neúplatkové inštitúcie. Odolali kolonializmu. Kresťanstvu a islamu. Obránili sa pred revolučnou tyraniou. Odolajú navždy. Pretože sú podstatou ľudu, dušou ľudu. Prostredníctvom nich je jeden národ, ktorý potvrdzuje pred svetom, že chce žiť podľa seba.¹⁹

Špecifický ráz má aj život v hlavnom meste, v Mapute. Väčšina obyvateľov, ktorá tam žije pochádza z iných regiónov Mozambiku, hlavne z vidieckych oblastí. Tí sa po príchode do Maputa nevzdali svojich tradičných hodnôt a zároveň prijali nové hodnoty mestského života. Z toho vyplýva, že sa život v tomto hlavnom meste odohráva na pomedzí tradície a modernity – dve paralelné enklávy, ktoré do seba narážajú. To má za následok deformáciu kultúrnych praktík, tradičných a aj prevzatých.

---

¹⁸ „Na presença de um marido, um lar é mais lar; tem conforto e pretígio.“ Ibid., s. 11.

¹⁹ „Lobolo no sul, ritos de iniciação no norte. Instituições fortes, incorruptíveis. Resistiram o colonialismo. Ao cristianismo e ao islamismo. Resistiram a tirania revolucionária. Resistirão sempre. Porque são a essência do povo, a alma do povo. Através delas há um povo que se afirma perante o mundo e mostra que quer viver do seu jeito.“ Ibid., s. 47.

3. Hlas Pauliny Chizianeovej

Kultúrne a politické okolnosti v mozambickej spoločnosti vysvetľujú neskorý príchod žien do mozambickej literatúry a ich nepočetnú účasť v sférach verejného života. Paulina Chizianeová je jednou z mála ženských spisovateľiek v dnešnom Mozambiku. Narodila sa v roku 1955 v Manjacuzze, v provincii Gaza na juhu Mozambiku. Pochádza z etnika tsonga, ktoré hovorí domorodými jazykmi čope a rongga. Ako šesťročná sa s rodinou presťahovala na predmestie Maputa, kde začala navštevovať katolícku školu a kde sa taktiež naučila portugalský jazyk. Tak ako píše v eseji „Ja žena.“ „Eu mulher...“, učenie a chápanie sveta, ktoré jej vstúpili doma, sa veľmi nelíšilo od toho školského: „Tradičná výchova učí ženy udržiavať dom a udržiavať samých seba pre jediného muža. Učili nás poslušnosti a poddajnosti, taktiež nás pripravovali v škole na to, ako byť dobrou ženou v domácnosti v súlade s kresťanskými zásadami.“²⁰ Študovala lingvistiku na univerzite Eduarda Modlaneho v Mapute, ale štúdiá nedokončila. Počas boja za nezávislosť Mozambiku sa pridala k nacionalistickému hnutiu FRELIMO a istý čas pôsobila ako politická aktivistka. Momentálne žije a pracuje v Zambezi.

Povolanie ženy–spisovateľky v mozambickej spoločnosti je v istej miere marginálnou záležitosťou. Nielen preto, že spoločnosť neverí v potenciál ženskej literárnej tvorby, ale aj kvôli jasne vymedzeným funkciám žien a mužov v spoločnosti. Chizianeová začala s literárnou činnosťou v roku 1984 publikovaním svojich prvých poviedok v mozambickej tlači, a to v časopisoch *Página Literária* a *Tempo*. Ako ženská spisovateľka sa stretla s prvými úskaliami nielen v literárnom prostredí, ale aj vo svojom vnútornom svete: „Moja duša sa premenila na osamotenú a tichú hradbu. Pozrela som sa na seba a na ostatné ženy. Prešla som si cestu, ktorú máme za sebou, a hľadala som chybu v tom, aké sme. Žiadnu som nenašla. V písaní som opäť dala náplň tej prázdnote a nepochopeniu, ktoré sa okolo mňa rozmáhali. Sociálne postavenie ženy ma inšpirovalo a stalo sa tak mojou témou.“²¹

---

²⁰ „A educação tradicional ensina a mulher a guardar a casa e a guardar-se para pertencer a um só homem. A escola também ensinava a obediência e a submissão e preparava as raparigas para serem boas donas de casa, de acordo com o princípio cristão.“ CHIZIANE, Paulina. „*Eu, mulher... Por uma nova visão do mundo*“. In: AFONSO, Ana Elisa de Santana. *Eu, mulher em Moçambique*. República de Moçambique: Comissão Nacional para a UNESCO em Moçambique e Associação dos Escritores Moçambicanos, 1994. s. 9-10.

²¹ „Minha alma tornou-se uma muralha de solidão e silêncio. Olhei para mim e para outras mulheres. Percorri a trajetória do nosso ser, procurando o erro da nossa existência. Não encontrei nenhum. Reencontrei, na escrita, o preenchimento do vazio e incompreensão que se erguia à minha volta. A condição social da mulher inspirou-me e tornou-se meu tema.“ Idem., s.11.

Po napísaní románu „Balada o láske do vetra“ *Balada de Amor ao Vento* (1990) sa stala prvou mozambickou ženou, ktorá publikovala román. Samotná Chizianová sa však s označením románopiskyne nestotožňuje a dáva prednosť označeniu rozprávačka príbehov. Tie jej vravievala babička pri večerných ohňoch a Chizianová ich považuje za prvotnú inšpiráciu pri svojej tvorbe. „Píšem knihy, ktoré majú veľa príbehov, veľké a malé príbehy.“²²

Vo svojich dielach sa nevenuje len problematike žien v mozambickej spoločnosti, ale aj histórii a kultúre. Medzi jej ďalšie diela patria: *Ventos do Apocalipse* (1993), *O Sétimo Juramento* (2000), *As Andorinhas* (2009), *O Alegre Canto da Perdiz* (2008), *Na mão de Deus* (2013) a jej posledné dielo *Por Quem Vibram os Tambores do Além* (2013). V neposlednom rade je to dielo *Niketche: Uma História de Poligamia* (2002), za ktoré v roku 2003 získala literárnu cenu José Craveirinha.

Paulina Chizianová tvrdí, že román *Niketche* nie je román feministický, ale ženský. Tento jasne vymedzený postoj samotnej autorky nám teda napovedá, že zámer, s akým román písala, nie je namierený proti mužom, aj napriek tomu, že sa v diele vyskytuje značná kritika patriarchálnych hodnôt. Naopak, spisovateľka sa nám snaží odhaliť realitu zo ženského pohľadu a zároveň sa snaží vytvoriť nový priestor, v ktorom by mozambické ženy mohli začať „existovať“. Pokúša sa nám povedať to, že ženy majú svoj hlas a autonómne miesto – v súčasnosti, v minulosti aj v budúcnosti, a tento hlas je rovnako dôležitý a rovnako prospešný ako „mužský“.

Chizianová svojou tvorbou súčasne vstupuje do priestoru literárneho, ktorému takisto dominujú muži. Ana Mafalda Leitová konštatuje, že práve ženy–spisovateľky nám prostredníctvom svojich diel ponúkajú nový pohľad na svet ženy a predstavujú zlom s mužskou literatúrou, ktorú môžeme na symbolickej úrovni chápať ako hegemonnú silu.

Spracovanie ženských tém spisovateľkami je predpokladom alternatívneho a kritického pohľadu na literatúru písanú skôr mužmi; gendrová naratívna próza je jednou z postkoloniálnych diskurzívnych stratégií a predpokladá implicitne a explicitne kritický dialóg s výpravnou prózou obvykle sústredenou na mužskú tradíciu. Na druhej strane umožňuje rozšírenie tém spracovávaných z vnútornej

---

²² „Escrevo livros com muitas estórias, estórias grandes e pequenas.“
Citácia: obal knihy Chiziane, Paulina. *Balada de Amor ao Vento*. Lisboa: Editorial Caminho: 2003.

perspektívy a vytvára tak nový priestor v utvárajúcom sa kanóne africkej literatúry.²³

1. 1 Postkoloniálna literatúra

Postkolonializmus sa v rámci literatúry hlási k myšlienke jej vzájomného vzťahu so spoločenskou situáciou. Nechápe literatúru len ako odraz spoločnosti, ale aj ako prostriedok k presadzovaniu spoločenských a historických zmien. Postkoloniálna literatúra v pojatí Thomasa Binnicchiho predstavuje:

Postkoloniálna kritika ako alternatívny prístup sa v súčasnom kontexte zameriava na porozumenie imperializmu a jeho vplyvom, ako globálnemu javu a v menšej miere ako javu lokalizovanému. Tento prístup zahŕňa: neustále spochybňovanie vzťahov medzi kultúrou a imperializmom pre pochopenie politiky a kultúry v dobe dekolonizácie; sebaspytovanie kritika, pretože prehľbuje vlastné štruktúry poznania, (...); kritikovu angažovanosť, pretože by mal dbať na vytváranie priaznivejšieho kontextu pre marginalizovaných a utláčaných, aby sa ku slovu dostala história a hlas a otvorenie akademických diskusií všetkým; nedôveru o možnej inštitucionalizácii tejto disciplíny a jej prisvojeníu zo strany západnej kritiky, ktorá by objektivizovala jej myšlienku odporu.²⁴

Tvorba Pauliny Chizianovej sa zaoberá témami, ktoré spadajú do rámca postkolonionálnej literatúry: kultúrou, identitou, odporom, prehodnotením afrických hodnôt a tradícií. Chizianová sa púšťa do dekonštrukcie mozambickej spoločnosti za účelom predloženia nového pohľadu na skutočnosť, ktorá ju obklopuje. Do istej miery nám ukazuje,

---

²³ „O tratamento dos temas sobre a mulher, realizado por escritoras pressupoe um ponto de vista alternativo e crítico, também, ao da escrita feita por escritores-homens; a narrativa de „gênero“ é uma das estratégias discursivas pós-coloniais que pressupoe implícita e explicitamente um diálogo crítico com a narrativa, maioritariamente, centralizada numa tradição masculina. Por outro lado, permite um alargamento temático, tratado a partir de dentro, criando uma abertura no Cónone literário africano, em formação.“ LEITE, Anna Mafalda. *Literaturas Africanas e formulações Pós-coloniais*. Lisboa: Edições Colibri, 2003. s. 77.

²⁴ „A crítica pós-colonialista é enfocada, no contexto atual, como uma abordagem alternativa para compreender o imperialismo e suas influências, como um fenômeno mundial e, em menor grau, como um fenômeno localizado. Esta abordagem envolve: um constante questionamento sobre as relações entre a cultura e o imperialismo para a compreensão da política e da cultura na era da descolonização; o auto-questionamento do crítico, porque solapa as próprias estruturas do saber, (...); engajamento do crítico, porque sua preocupação deve girar em torno da criação de um contexto favorável aos marginalizados e aos oprimidos, para a recuperação da história, da voz e para a abertura das discussões acadêmicas para todos; uma desconfiança sobre a possível institucionalização da disciplina e a apropriação da mesma pela crítica ocidental, neutralizando a sua mensagem de resistência.“ BONNICI, Thomas. *Introdução aos estudos das literaturas pós-coloniais*. [online]. [cit. 2016-05-18]. Dostupné z: < http://www.usc.br/biblioteca/mimesis/mimesis_v19_n1_1998_art_01.pdf > s. 10.

čo je zlé, a ponúka nám možnosť hľadania a formovania lepšieho riešenia. Prostredníctvom seba ako ženy a svojej tvorby posúva do popredia opomínaný hlas jednej z podriadených skupín – žien a obnovuje ich hodnotu a prínos mozambickej spoločnosti. Na záver môžeme zhodnotiť, že diela Chizianovej zastávajú kľúčovú úlohu v mozambickej literatúre, pretože budujú cestu odporu a predovšetkým formujú identitu mozambickej ženy.

4. Niketche: Príbeh polygamie

„Nikto sa nenarodí ženou, stáva sa ňou.“²⁵

Román *Niketche: Príbeh polygamie* je podľa slov samotnej autorky románom o:

svete žien, toho o čom premýšľajú, o čom snívajú, čo prežívajú, o ich frustráciách. Je to päť žien z rôznych oblastí krajiny, ženy z rôznych kultúr, ktoré sa sústreďia okolo jedného muža. Keď som písala túto knihu snažila som sa povedať niečo málo o pocitoch samotných žien, pretože si myslím, že sa o nich, o tom, čím chcú byť hovorí len málo kníh. V tejto knihe som sa taktiež snažila nahliadnuť do sveta tradícií, presvedčení a do systémov v živote žien. Dokonca sa pohrávam s niektorými tradíciami od severu k juhu. Pri písaní tejto knihy som sa nesmierne zabávala!²⁶

Niketche je príbeh mozambickej ženy Rami, žijúcej v hlavnom meste Mapute. Rami je matkou piatich detí a manželkou Tonyho, šéfa miestnej polície, ktorý nebýva často doma. Protagonistka nám v úvode románu líči každodenné problémy, ktorým musí čeliť v manželovej neprítomnosti. Rami sa rozhodne zistiť, čo sa skrýva za Tonyho častými absenciami, a dozvie sa, že Tony po mnohých rokoch monogamného kresťanského manželstva vedie potajme polygamný život s ďalšími štyrmi ženami.

Srdce môjho Tonyho je súhvezdie piatich bodov. Päťuholník. Ja, Rami, som prvá dáma, kráľovná matka. Potom, ako druhá dáma nasleduje Julieta, oklamaná. Na tretej pozícii je Luísa, vytúžená. Saly, zaľúbená, je štvrtá. Nakoniec Mauá Sualé, milovaná, najmladšia, nedávno nadobudnutá. náš domov je jeden mnohoúhelník, o šiestich bodoch. Je polygamný. Milostný šesťuholník.²⁷

---

²⁵ „Niguém nasce mulher, torna-se mulher.“ Ibid., s. 35.

²⁶ „O mundo das mulheres, do que elas pensam, o que elas sonham, o que elas vivem, as suas frustrações. São cinco mulheres de diferentes lugares do país, mulheres de culturas diferentes, que se juntam à volta de um homen. O meu objetivo, ao escrever este livro, foi tentar falar um pouco sobre os sentimentos das próprias mulheres, porque acho que são poucos os livros que falam sobre os sentimentos das mulheres, daquilo que elas querem ser. Neste livro, tentei também fazer uma incursão pelo mundo das tradições, das crenças e dos sistemas na vida das mulheres. Brinco até com algumas tradições de Norte a Sul. Diverti-me imenso a escrever este livro!“ *Faces de Eva*, nº 10, Edições Colibri. Universidade Nova de Lisboa, 2003. s. 155.

²⁷ „O coração do meu Tony é uma constelação de cinco pontos. Um pentágono. Eu, Rami, sou a primeira dama, a rainha mãe. Depois vem a Julieta, a enganada, ocupando o posto de segunda dama. Segue-se a Luísa, a desejada, no lugar de terceira dama. A Saly, a apetecida, é a quarta. Finalmente a Mauá Sualé, a amada, a caçulinha, recém-adquirida. O nosso lar é um polígono de seis pontos. É polígamo. Um hexágono amoroso.“ Ibid., s. 58.

Po tomto nečakanom zistení vstupuje do fázy vnútorného konfliktu a snaží sa situáciu, v ktorej sa ocitla, pochopiť. Splytuje samú seba, v čom pochybila, že si Tony našiel ďalšie ženy, a premýšľa nad dôvodmi jeho nevery. Odhodlá sa svoje manželstvo zachrániť, rozhodne sa vyhľadať ostatné ženy. „Zobúdzam sa nabudená. Dnes chcem zmeniť svoj svet. Dnes chcem robiť to, čo v tejto krajine robia všetky. Nie je pravda, že za lásku sa bojuje? A preto dnes chcem bojovať za tú svoju. Nasadím všetky zbrane a postavím sa nepriateľovi, aby som uhájila svoju lásku.“²⁸ Rami spočiatku vníma Tonyho ženy ako zlodejky a nepriateľky. Prežíva pocity hnevu, samoty a straty, pretože jej život sa točí iba okolo Tonyho.

Na začiatku románu je Rami pasívnou postavou, totálne závislou na Tonym. Po odhalení jeho nevery, však začína spochybňovať realitu, v ktorej žije. Premýšľa o svojom spoločenskom statuse, a o hodnotách, v ktoré dovedy verila. „Či je manželkou alebo milenkou, žena je košeľa, ktorú muž použije a vyzlečie.“²⁹ Mozambické ženy vidí ako bezcenné, utláčané a bez možnosti akéhokoľvek prejavu.

4.1 Sever a Juh

Rami sa rozhodne navštíviť poradkyňu vo veciach lásky, aby jej poradila ako potešiť Tonyho a získať ho naspäť. Rozpráva jej o svojej príprave na manželstvo. „Chodila som na hodiny do kostola, učili ma kňazi a mníšky. Zapálila som veľa sviečok a veľa som sa modlila.“³⁰ Ďalej sa jej zveruje, že rodina ju učila o poslušnosti a materstve, no nikdy však neprešla iniciačnými rituálmi. Poradkyňa: „Ty nie si žena (...) si ešte dieťa. Ako chceš byť šťastná v manželstve, keď život vo dvojici je o láske a sexe a nič ťa o tom nenaučili?“³¹ „Počas iniciácie objavuješ poklad, ktorý sa v tebe ukrýva. Purpurový kvet, ktorý sa násobí v nekonečných okvetných lístkoch a vytvára priaznivé vesmírne prúdy. Počas iniciačných

---

²⁸ „Desperto inspirada. Hoje quero mudar o meu mundo. Hoje quero fazer o que fazem todas as mulheres desta terra. Não é verdade que pelo amor se luta? Pois hoje quero lutar pelo meu. Vou empenhar todas as armas e defrontar o inimigo, para defender o meu amor.“ Ibid., s. 19.

²⁹ „Quer seja esposa ou amante, a mulher é camisa que o homen usa e despe.“ Ibid., s. 54

³⁰ „Tinha aulas na igreja, com os padres e as freiras. Acendi muitas velas e fiz muitas rezas.“ Ibid., s. 35.

³¹ „Tu não es mulher (...) es ainda criança. Como queres tu ser feliz no casamento, se a vida a dois e feita de amor e sexo e nada te ensinaram sobre a matéria?“ Ibid., s. 35.

rituálov ťa vyzývajú žit' a smiat' sa. Naučíš sa anatómiu a všetky hviezdy, ktoré v tebe obiehajú.“³².

Rozprávajú sa o tabuizovaných témach v mozambickej spoločnosti, o mýtoch spojených so ženami a mužmi a o rozdieloch medzi severom a juhom: „Hovorili sme o menštruačnom tabu, ktoré ženám od severu k juhu bráni približovať sa k verejnému životu. O tabu vajíčka, ktoré ženy nesmú jesť, aby sa im nenarodili deti s plešinou (...). O mýtoch, ktoré spájajú ženy s domácimi prácami a odvracajú mužov od buchara, ohňa a kuchyne, aby nedostali pohlavné choroby ako neplodnosť a impotencia. O stravovacích návykoch, ktoré velia ženám servírovať chlapom tie najlepšie kúsky mäsa a im zostávajú kosti, nohy, krídla a krk. Ktoré obviňujú ženy zo všetkých prírodných nešťastí.“³³ Spoločne diskutujú o kultúrnych rozdieloch medzi severom a juhom. Zaoberajú sa kultúrnymi praktikami, ktoré majú dôležité miesto v oboch oblastiach. Na severe sú to iniciačné rituály, bez ktorých ženy nemôžu vstúpiť do manželstva, zúčastniť sa pohrebu svojich rodičov a detí, priblížiť sa k mŕtvemu. Sú paralelou krstu v kresťanstve. Na juhu je to naopak lobolo. Muž ktorý svoju ženu neloboluje, stráca právo na svoje deti. V niektorých severných oblastiach, muž zdieľa ženu so svojím priateľom na znak ich priateľstva. Na juhu je žena mužovým „dobytkom a majetkom“. Na severe sa ženy o seba starajú, zdobia, okrášľujú sa, na juhu sa naopak obliekajú do smutných farieb a zahaľujú sa. Ženy zo severu dostávajú sexuálnu výchovu, aby vedeli uspokojiť svojho manžela. Tie z juhu sú vychovávané tak, aby mu slúžili. Muži zo severu obdivujú ženy z juhu, pretože im slúžia, tí z juhu si nechávajú popliesť hlavu láskaním a zmyselnosťou žien zo severu. „V južnej kultúre sa hovorí, že hladká pokožka sa v rukách šmýka ako mrena, to muži nemajú radi. Nie je to náhoda, že ženy zo staršej generácie majú na bokoch, bruchu, prsiach, tvári drsné tetovania, aby ich pokožka bola vráskavá a zvodná. Zhodli sme sa: zmyselnosť je tiež kultúrna.“³⁴

---

³² „Na iniciação aprendes a conhecer o tesouro que tens dentro de ti. A flor púrpura que se multiplica em pétalas intermináveis, produzindo todas as correntes benéficas do universo. Nos ritos de iniciação habilitam-te a viver e a sorrir. Aprendes a conhecer a anatomia e todos os astros que gravitam dentro de ti.“ Ibid., s. 37-38.

³³ „Falamos dos tabus de menstruação que impedem a mulher de aproximar-se da vida pública de norte a sul. Dos tabus de ovo, que não pode ser comido por mulheres, para não terem filhos carecas (...). Dos mitos que aproximam as meninas do trabalho doméstico e afastam os homens do pilão, do fogo e dacozinha para não apanharem doenças sexuais, como esterilidade e impotência. Dos hábitos alimentares que obrigam as mulheres a servir aos maridos os melhores nacos de carne, ficando para elas os ossos, as patas, as asas e o peçoço. Que culpam as mulheres de todos os infortúnios da natureza.“ Ibid., s. 35-36.

³⁴ „Na cultura do sul, diz-se que uma pele lisa escorrega nas mãos como o peixe-barba, os homens não gostam. Não é por acaso que as mulheres da geração antiga têm tatuagens grossas nas ancas, no ventre, no peito, no rosto, para tornar a pele rugosa e gostosa. Chegamos a um consenso: o sensual é também cultural.“ Ibid., s. 43.

Prechádzajúca pasáž je pre našu analýzu relevantná, pretože nám predstavuje sociálnu rolu, ktorú ženy v mozambickej spoločnosti zastávajú, a to najmä v južnej oblasti Mozambiku. Jasne nám ukazuje rolu ženskej subalternosti a vzťah muža a ženy v patriarchálnej spoločnosti. Zároveň môžeme vidieť prelínanie koloniálneho katolicizmu s prvkami islamu a tradičnou africkou kultúrou. Severná a južná oblasť tak ustanovujú hranicu medzi tradíciou a zlomom s miestnymi zvykmi.

4.2 Päť žien a jeden Mozambik

Prvá žena, s ktorou sa Rami stretáva, je Julieta. Tá pochádza z Inhabane z centrálnej oblasti Mozambiku. Rami v nej vidí príčinu svojej bolesti a samoty. V jednom momente nevládne udržať svoju zlosť a na Julietu zaútočí. Po tejto hádke sa obe ženy začnú rozprávať. Julieta prerozpráva Rami svoj príbeh o tom, ako ju Tony celý čas klamal, že je slobodný a až keď otehotnela, priznal, že má ženu a dieťa. Nahováral jej, že si ju zoberie za ženu, keď sa rozvedie. Julieta už čaká šieste dieťa a Tony sa doma neukázal už sedem mesiacov. Rami si uvedomuje, že Julieta žije ešte vo väčšej samote než ona sama. Cíti k nej ľútosť a spolupatričnosť.

Druhá žena, Luísa, má korene v Zambezi. Pri rozhovore s Rami opisuje, prečo opustila svoj región, a odôvodňuje svoj vzťah s Tonym nasledovne: „Pochádzam zo zeme, odkiaľ mladí muži emigrujú a už sa nikdy nevrátia. (...) Už v útlom veku som sa naučila, že muž je chlieb, hostia, oheň medzi ženami umierajúcimi zimou. V mojej dedine je polygamia to isté ako zdieľanie životných prostriedkov, ktorých máme nedostatok, pretože nechať ženy bez ochrany je zločin, ktorý ani Boh neodpustí.“³⁵. Dôvodom jej vzťahu s Tonym sú aj nádeje na ekonomické zázemie a idea lepšej budúcnosti pre ich potomkov: „chcem dom s elektrinou, televízorom, telefónom. Chcem, aby moje deti mali dobré meno a možnosti, ktoré som ja nemala. Chcem pre svojich potomkov odlišný osud, než je ten môj.“³⁶ Keď sa jej Rami pýta, či sa cíti byť legitímnou manželkou Tonyho, Luísa na to reaguje: „Pokiaľ sa o mňa postará, tak áno. My zo severu sme praktické. Nestrácame čas s obradmi, ako sú lobolá, svadby

---

³⁵ „Venho de uma terra onde os homens novos emigram e não voltam mais.(...) Desde cedo aprendi que homem é pão, é hostia, fogueira no meio de fêmeas morrendo de frio. Na minha aldeia, poligamia é o mesmo que partilhar recursos escassos, pois deixar outras mulheres sem coberturas é crime que nem Deus perdoa.” Ibid., s. 55.

³⁶ „quero uma casa com electricidade, televisão, telefone. Quero filhos com bom nome e com oportunidades que eu não tive. Quero para os meus descendentes um destino diferente do meu.“ Ibid., s. 83.

a zmätky. (...) Pokiaľ mi poskytuje jedlo, posteľ, potravu, som legitímnou manželkou, áno.³⁷ Rami cíti zvláštnu empatiu voči Luíse. Vidí v nej okúzľujúcu ženou, akou bola kedysi aj ona sama.

Tretia, Saly, hovorí Rami, že je šťastná, keď má muža aspoň raz do mesiaca, iné ženy nemajú ani to. „Som chudobná. Nemám otca, peniaze, manžela. Ak by som ti bola neukradla manžela, nemala by som ani deti, vôbec by som nebola.“³⁸

Štrvtú, Mauú-Sualé, opisuje Rami následovne: „Ešte je to dieťa. Planá kvetina zrodená v severských záhradách mojej krajiny. Túto ženu Tony miluje najviac.“³⁹

Každá zo žien, ktoré Rami spoznáva, má svoje zvláštne fyzické a psychologické vlastnosti, ktoré v nej vyvolávajú pocity hnevu, žiarlivosti, ale zároveň ju aj naplňajú nehou, súcitom a obdivom. Rami s prekvapením nájde v domovoch svojich rivaliek niečo, čo ona mala zakázané, ako v prípade rodinnej fotky, ktorú mala Julieta zavesenú na stene. Stretnutia, jedno po druhom sa odohrávajú v násilnom duchu a každá zo žien bojuje o Tonyho zubami nechtami. Až neskôr si Rami uvedomí, že v skutočnosti všetky ženy majú niečo spoločné – osamelosť. V každom dome cítiť absenciu manžela a skúsenosť osamelosti, ktorú ženy kolektívne zdieľajú. Taktiež je viditeľná totálna finančná závilosť na Tonym. Ten im zabezpečuje prístrešie a jedlo, na oplátku ho však ženy musia poslúchať, akceptovať jeho dominantné postavenie a sexuálne túžby. Rami v priebehu románu objavuje priateľstvo, solidaritu a sesterstvo s ostatnými ženami.

Sme stratené kobyly cválajúce životom, dostávame omrvinky, znášame nečasy, bojujeme medzi sebou. Čas plynie a jedného dňa budeme všetky zabudnuté. Každá jedna z nás je osamotená vetva, mŕtvy list vydaný napospas vetru, vysvetľujem. Je nás päť. Uzavríme zväzok a vytvoríme ruku. Každá z nás bude jedným prstom, a silné čiary života budú život, srdce, šťastie, osud a láska. Nebudeme tak nechránené a budeme môcť udržať kormidlo života a rysovať svoj osud.⁴⁰

---

³⁷ „Enquanto ele me der assistência, sim. Nós, lá do norte, somos práticas. Não perdemos tempo com esses rituais de lobolos, casamentos e confusões. (...) Enquanto o Tony me der comida, cama, alimento, sou esposa legítima, sim.” Ibid., s. 56.

³⁸ „Eu sou pobre. Sem pai, nem emprego, nem dinheiro, nem marido. Se não tivesse roubado o teu marido, não teria nem filhos, nem existência.” Ibid., s. 67-68.

³⁹ „Uma criança ainda. Uma flor silvestre nascida dos jardins do norte do meu país. Ela é uma mulher mais amada pelo Tony.” Ibid., s. 67.

⁴⁰ „Somos éguas perdidas galopando a vida, recebendo migalhas, suportando intempéries, guerreando-nos umas às outras. O tempo passa, e um dia todas seremos esquecidas. Cada uma de nós é um ramo solto, uma folha morta, ao sabor do vento – explico. – Somos cinco. Unamo-nos num feixe e formemos uma mão. Cada uma de nós será um dedo, e as grandes linhas da mão a vida, o coração, a sorte, o destino e o amor. Não estaremos tão desprotegidas e poderemos segurar o leme da vida e traçar o destino.” Ibid., s. 105.

4.3 „Kultúry sú neviditeľné hranice, ktoré budujú pevnosť sveta“⁴¹

Ženy predstavené v románe sú v skutočnosti reprezentáciami rôznych žensstiev, ktoré nesú so sebou stopy histórie, pamäti a kultúrnej rozmanitosti svojej krajiny. Román nám prostredníctvom nich odhaľuje nuansy mozambickej spoločnosti: „rôznorodosť jazykov, zvykov, kultúr, lebo v skutočnosti vytvárajú súbor od severu na juh, sú celou krajinou v rukách jediného muža.“⁴² Prostredníctvom týchto žien prichádza Rami do kontaktu s tradíciami, zvykmi a rôznymi kultúrami, ktoré formujú Mozambik a ju samotnú.

Rami pochádza z Maputa, hlavného mesta, kde bol vplyv portugalskej kultúry intenzívnejší než na severe krajiny. „Rozoberám svoj život. Vhodili ma do manželstva bez akejkoľvek prípravy. Búrim sa. Učila som sa veci, ktoré nie sú k ničomu dobré. Dokonca som chodila aj na balet, len si to predstavte. Naučila som sa všetky tie veci európskych dám, ako upiecť anjelské tortičky, vyšívať, výborne sa chovať, všetky tie záležitosti, čo patria do salónu(...) O živote v dvojici, nič! Tie knihy písané kňazmi vzývali Boha vo všetkých prípadoch. O sexuálnych polohách nič!“⁴³

Komunikácia medzi Rami, Julietou, Luísou, Saly a Mauou-Sualé, ktorá sa uskutočňuje počas celého deja, vedie k vzájomnej podpore a výmene kultúrnych znalostí. Rami pomôže Juliete, Luíse, Saly a Maue stať sa finančne nezávislými od Tonyho a naopak ony otvoria Rami dvere do kultúrneho sveta Mozambiku, ktorý jej bol odoprený kvôli koloniálnej vláde Portugalcov a socialistickej vláde FRELIMA. Rami postupne nadobúda poznatky o afrických zvykoch a tie jej pomáhajú spoznať samú seba a okolitý svet.

Nikto mi nikdy nevyložil pôvod polygamie. Prečo cirkev zakázala praktiky tak životne dôležité pre harmóniu domova? Prečo sa politici z generácie oslobodenia Mozambiku hrozili päšťou a volali smrť proti iniciačným rituálom? Vari je nejaký zločin škola lásky?⁴⁴

---

⁴¹ „culturas são fronteiras invisíveis construindo a fortaleza do mundo” Ibid., s. 39.

⁴² „variedade em línguas, em hábitos, em cultura, pois, na verdade, elas formam uma amostra de norte a sul, o país inteiro nas mãos de um só homem.” Ibid., s. 161.

⁴³ „Analiso a minha vida. Fui atirada ao casamento sem preparação nenhuma. Revolto-me. Andei a aprender coisas que não servem para nada. Até a escola de ballet eu fiz, imaginem. Aprendi todas aquelas coisas das damas europeias, como cozinhar bolinhos de anjos, bordar, boas maneiras, tudo coisas da sala (...) Sobre a vida a dois, nada! Os livros escritos por padres invocavam Deus em todas as posições. Sobre a posição a dois, nada!” Ibid., s. 44-45.

⁴⁴ „Nunca ninguém me disse a origem da poligamia. Por que é que a igreja proibiu estas práticas tão vitais para a harmonia de um lar? Por que é que os políticos da geração da liberdade levantaram o punho e disseram abaixo os ritos de iniciação? É algum crime ter uma escola de amor?” Ibid., s. 45.

4.4 Dvojomý charakter mozambickej reality

Román nám líči spoločnosť, v ktorej sa stretávajú dve reality. Prvá je realita tradičných hodnôt a povinností, ktoré ženy vo veľa prípadoch utláčajú. Existuje i druhá realita plná odkazov západnej kultúry, ktorá so svojimi požiadavkami ženy oslabuje a metie. Chizianová nám odhaľuje situáciu žien v Mozambiku, ktoré sú uväznené v ťaživom priestore tradície a modernity. Rami akoby sa nachádzala v nejakom medzisvete, žijúc medzi tradičnou kultúrou Mozambiku a západnou kultúrou, ktorou bola obklopená a ktorú vnímala ako tú správnu a svoju.

Jej zmätenosť z prostredia, v ktorom žije, môžeme pozorovať na situácii, v ktorej pochybuje o tak tradičnej praktike, ako je polygamia. Nechápe, prečo by mala ona, mestská žena s kresťanskou výchovou, mala čeliť polygamnému životu, ktorý vedie jej manžel. V momente, keď si uvedomí, že nepatrí ani do jedného z týchto svetov, začína jej premena.

Môj život je mŕtva rieka. V mojej rieke vody zastali v čase a vyčkávajú, kým osud privanie silu vetra. V mojej rieke predkovia natancujú za zvukov bubnov počas mesačných nocí. Som rieka bez duše, neviem, či som ju stratila, a dokonca ani neviem, či som niekedy nejakú mala. Som stratený človek, uväznený v smrtonosnej samote. (...) Som rieka. Rieky prekonávajú všetky prekážky. Chcem vyslobodiť ten hnev po všetkých tých rokoch mlčania. Chcem vybuchnúť s vetrom a priniesť späť oheň do môjho lôžka, dnes chcem existovať.⁴⁵

Rami spočiatku nedokáže vnímať polygamiu ako zdieľanie. Cíti bolesť a poníženie z toho, že sa musí o Tonyho deliť. Polygamiu chápe ako utláčateľskú prax, ktorá posilňuje v ženách pocity menejcennosti a podrobenosti, a naopak upevňuje mužskú dominanciu, ktorá vychádza z patriarchálnej kultúry.

Polygamia je moc, pretože je dobré byť patriarchom a ovládať. (...) Polygamia dáva privilégia. Obsluhovať je dobrá vec: jedna žena na varenie, ďalšia na umývanie nôh, jedna na prechádzky, ďalšia na noc. Mat' ženy, ktoré rodia

---

⁴⁵ „A minha vida é um rio morto. No meu rio as águas pararam no tempo e aguardam que o destino traga a força do vento. No meu rio, os antepassados não dançam batuques nas noites de lua. Sou um rio sem alma, não sei se a perdi e nem sei se alguma vez tive uma. Sou um ser perdido, encerrado na solidão mortal. [...] Sou um rio. Os rios contornam todos os obstáculos. Quero libertar a raiva de todos os anos de silêncio. Quero explodir com o vento e trazer de volta o fogo para o meu leito, hoje quero existir.” Ibid., s. 18-19.

pracovnú silu na pastviny a dobytok, na obilné polia, na všetko, bez najmenšieho úsilia, jedine preto, že sa narodil ako muž.⁴⁶

Polygamia je súčasťou mozambickej kultúry už od čias príchodu Arabov do Mozambiku a jej praktikovanie je podľa zákona legálne. Slová sa však postupom času a podľa okolností menia a nadobúdajú nové významy. Polygamia je práve jedným z týchto slov. Rami odhaľuje pokrytecké chovanie svojho ľudu, ktorý sa chce vymaniť zo sveta svojich tradícií a vstúpiť do moderného sveta, avšak nedokáže sa úplne odpútať od toho prvého a ani úplne vstúpiť do druhého.

Poznám národ s polygamnou tradíciou: ten môj, z juhu mojej krajiny. Podnietený pápežom, kňazmi a svätcami, povedal nie polygamii. Pokresťančil sa. Zaprisahal sa, že opustí zvyky barbarov, ktorí si berú viac žien a stane sa monogamným alebo slobodným. Mal moc a vzdal sa jej. Táto praktika ukázala, že iba jedna žena ho veľkým patriarchom neurobí. Preto sa dnes muži z tohto ľudu domáhajú svojho strateného postavenia a chcú sa vrátiť ku koreňom. Praktikujú ilegálnu a neformálnu polygamiu, bez toho aby si plnili príslušné povinnosti. Raz hovoria nie zvykom, áno kresťanstvu a zákonu. V nasledujúcom okamihu hovoria nie tomu, čomu povedali áno, alebo áno tomu, čomu povedali nie. Protirečia si, ale je ľahké tomu porozumieť. Polygamia poskytuje privilégia.⁴⁷

Z toho vyplýva, že polygamia samotná nie je problém, problémom je, jej nesprávne a zmutované praktikovanie v dnešnom Mozambiku, hlavne v hlavnom meste, kde polygamia nadobudla práve túto podobu. Tony praktikuje polygamiu, avšak nerešpektuje tradičné konvencie systému. Svojím ženám sa nevenuje v rovnakej miere, ku každej sa správa raz tak, raz inak. Rami trvá na tom, že ak chce Tony naďalej žiť v polygamnom manželstve, mal by rešpektovať pravidlá a tradície, ktoré sú s ním spojené. O tých sa dozvedá od svojej tety Marie, ktorá jej rozpráva svoju skúsenosť s polygamiou, o tom, ako kedysi fungovala a aké výhody so sebou prinášala:

---

⁴⁶ „Poligamia é poder, porque é bom ser patriarca e dominar. (...) A poligamia dá privilégios. Ter mordomia é coisa boa: uma mulher para cozinhar, outra para lavar os pés, uma para passear, outra para passar a noite. Ter reprodutoras de mão-de-obra, para as pastagens e gado, para os campos de cereais, para tudo, sem o menor esforço, pelo simple facto de ter nascido homem.” Ibid., s. 92.

⁴⁷ „Conheço um povo com tradição poligâmica: o meu, do sul do meu país. Inspirado no papa, nos padres e nos santos, disse não à poligamia. Cristianizou-se. Jurou deixar os costumes bárbaros de casar com muitas mulheres para tornar-se monógamo ou celibatário. Tinha o poder e renunciou. A prática mostrou que com uma só esposa não se faz um grande patriarca. Por isso os homens deste povo hoje reclamam o estatuto perdido e querem regressar às raízes. Praticam uma poligamia tipo ilegal, informal sem cumprir os devidos mandamentos. Um dia dizem não aos costumes, sim ao cristianismo e à lei. No momento seguinte, dizem não onde disseram sim, ou sim onde disseram não. Contradizem-se, mas é fácil de entender. A poligamia dá privilégios.” Ibid., s. 92-93.

Boli to skutočné rodiny, kde existovala sociálna demokracia. Každá žena mala svoj dom, svoje deti a svoje vlastníctvo. Mávali sme svoj nástroj, zhromaždenie kráľových žien, kde sme sa zaoberali prerozdelením práce, rozhodovali sme sa, kto bude panovníkovi variť ranné kaše, kto bude pripravovať kúpele a drhnúť nohy, strihať nechty, masírovať chrbát, zastrihovať fúzy, česať vlasy a ďalšie starosti. Zúčastňovali sme sa na vytváraní manželskej stupnice jeho výsosti, ktorý spočíval v tom, že každá ho mala na jednu noc, ale všetko po práve, najspravodlivejšie. (...) Ak sa kráľ dopustil tej nerozvážnosti, že dal prednosť zvlášť jednej žene, musel čeliť kritickým zhromaždeniam poradcov a starších.⁴⁸

Z iniciatívy Rami sa preto ženy rozhodnú vytvoriť jednu veľkú polygamnú rodinu, ako to bývalo kedysi. Prostredníctvom tohto zjednotenia sa menia na aktívne protagonistky vlastných životov a kolektívnou silou sa vzopru mužskej nadvláde. Spoločne, vyzvú manžela k ozajstnej skúške. Rozhodnú sa zviest' Tonyho spoločne. „Tony je zaskočený. Je nás päť proti jednému. Päť slabostí dokopy sa mení na veľkú silu.“⁴⁹ Týmto činom napadli jeho mužstvo a premenili ho na objekt ovládaný ženskou silou. Využili slabosť svojho manžela a tradíciu k tomu, aby sa oslobodili od jeho nadvlády. Aj keď sú obeťami vlastných tradícií, naučili sa ich využívať vo svoj vlastný prospech.

Jedným z ďalších príkladov, kedy berie Rami svoj život do vlastných rúk a využíva tradíciu vo svoj prospech, je moment, kedy podstupuje *Kutchingu* – vdovský rituál. Ten spočíva v sexuálnom styku s príbuzným zosnulého manžela, najlepšie bratom. Cieľom tejto ceremónie je sexuálna očista ženy, aby ju duch zosnulého manžela neprenasledoval.

„Kto to bol?”

„Bol to Levy.”

„Nezareagovala si, nebránila si sa?”

„Ako to? Je to predsa naša tradícia, nie? Nezachádzal so mnou zle, upokoj sa. Dokonca bol ku mne veľmi jemný, láskavý. Je to veľký džentlmen, ten tvoj brat.”

---

⁴⁸ „Eram familias verdadeiras, onde havia democracia social. Cada mulher tinha a sua casa, seus filhos, e suas propriedades. Tínhamos o nosso órgão – assembleia das esposas do rei – onde discutíamos a divisão de trabalho, decidíamos quem iria a cozinhar as papas matinais do soberano, quem ia preparar os banhos e esfregar os pés, cortar as unhas, massajar a coluna, aparar a barba, pentear-lhe o cabelo e outros cuidados. Participávamos na feitura da escala matrimonial de Sua Majestade, que consistia numa noite para cada uma, mas tudo igual, igualzinho. (...) Se o rei cometesse a imprudência de dar primazia a uma mulher, em especial, tinha que suportar as reuniões da crítica dos conselheiros e anciãos.” Ibid., s. 71.

⁴⁹ „O Tony fica atrapalhado. Somos cinco contra um. Cinco fraquezas juntas se tornam força em demasia.” Ibid., s. 143.

Cítim potešenie, keď mu to hovorím a on cíti bolesť zradeného manžela. Cítim uznanie. Prekvapuje ma to. Mám pocit, že som v niektorých postojoch dozrela. Moja túžba po pomste je väčšia než akákoľvek sila na tomto svete.

„Si silná žena Rami. Zásadová. Mohla si sa podvoliť všetkému, len nie Kutchinge.”

„Ty si ma učil poslušnosti a podradenosti. Vždy som počúvala teba a tvojich blízkych. Prečo by som neposlúchla vtedy? Nemohla som poškrniť tvoju pamiatku.”⁵⁰

Ana Mafalda Leitová konštatuje, že Rami viac než obhajuje tradičné hodnoty polygamie, ktoré udávajú určitú sociálnu rovnováhu medzi ženami: háji cestu nadobudnutého uvedomenia nezávislého ženského sveta a podnecuje ho k zmene:

To znamená, že rozdiel v kultúrnych hodnotách medzi severom a juhom, sexuálne zasvätenie, nadobudnuté uvedomenie erotickej sily žien zo severu, ktoré pochádzajú z matrilineárnych spoločností, ich sila a príkladnosť, by nemali kultúrne rozdeľovať, ale viesť k prospešnému poznaniu pre zjednotenie juhu so severom. Tu sa rysuje nová postava ženy, ktorá vie ako používať a prispôbovať tradície, uvedomuje si potrebné hodnoty pre jej ochranu a nezávislosť v mozambickom svete, ktorý je rozdrobený rozdielnosťou a okcidentalizáciou.⁵¹

---

⁵⁰ „Quem foi o tal?”

„Foi o Levy.”

„Não reagiste, não resististe?”

„Como? É a nossa tradição, não é? Não me maltratou, descansa. Foi até muito suave, muito gentil. É um grande cavalheiro, aquele teu irmão.”

Falo com muito prazer e ele sente a dor do marido traído. No meu peito explodem aplausos. Surpreendome. Sinto que endureci nas minhas atitudes. O meu desejo de vingança é superior a qualquer força deste mundo.

„És uma mulher de força, Rami. Uma mulher de princípios. Podias aceitar tudo, tudo, menos o Kutchinga.”

„Ensinaste-me a obediência e a submissão. Sempre obedeci a ti e a todos os teus. Por que ia desobedecer agora? Não podia trair tua memória.” Ibid., s. 227-228.

⁵¹ „Assim, a diferença dos valores culturais entre norte e sul, a iniciação sexual e a tomada de consciência da força erótica das mulheres do norte, oriundas das sociedades matrilineares, a sua força e *exempla*, devem, em vez de dividir culturalmente, ser formas de conhecimento úteis para unir o sul ao norte. Aqui se prefigura uma nova postura da mulher, que sabe usar e adaptar a tradição, tomando consciência dos valores necessários para sua defesa e autonomização no mundo moçambicano, fracturado pela diferença e pela ocidentalização.” LEITE, Anna Mafalda. *Op. cit.*, s. 77.

4.5 Kultúrna identita

Otázka kultúrnej identity je v románe *Niketche* všadeprítomná. Rami žije v spoločnosti, ktorá prešla zmenami a tie výrazne ovplyvnili identitu jej obyvateľov. Stuart Hall, analyzuje ako štrukturálne zmeny pretvorili moderné spoločnosti na konci dvadsiateho storočia, čo malo za následok roztriešenie subjektov a spoločností:

Tieto premeny menia taktiež našu osobnú identitu a rúcajú predstavu, ktorú máme o sebe samých, ako o celistvých subjektov. Tejto strate o predstave stabilného ja sa niekedy hovorí dislokácia – decentralizácia jednotlivcov z ich priestoru v sociálnom a kultúrnom svete, tak ako aj od nich samotných – vytvára identitnú krízu jednotlivca.⁵²

Rami akoby predstavovala tento roztriešený, dislokovaný subjekt mozambickej spoločnosti, ktorý počas románu prechádza rôznymi vývojovými etapami, aby sa nakoniec stala celistvou mozambickou ženou. Rami a jej staré ja získava na základe získaných vedomostí o svojej africkej kultúre od ostatných žien a rodinných príslušníkov nový pohľad na svet. Premieňa sa z dieťaťa na ženu, z pasívnej hrdinky (ženy v domácnosti) na hrdinku aktívnu, ktorá dokáže rozhodovať o vlastnom živote.

Na začiatku románu sa stretávame s Rami, ktorá prijala kultúru kolonizátora a žije podľa pravidiel patriarchálnej spoločnosti. Dokým sa nedozvie o manželovej nevere, je postavou bez vnútorných konfliktov a vnútorných otázok. Po tomto zistení sa Rami zoznamuje so ženami svojho muža a zároveň aj s rôznymi kultúrnymi rysmi Mozambiku, ktoré pre ňu boli dovtedy neznáme. Cíti sa akoby nepatrila nikam, akoby bola ženou bez identity a bez mena: „v zemi môjho muža som cudzinkou. V zemi mojich rodičov som prechodne. Nepatrím nikam. Nie som v registri, na mape života nemám meno.“⁵³ Rami sa cíti vytrhnutá z vlastných koreňov a v novom svete a v spoločnosti, v ktorej žije nenachádza ani miesto, ani odpovede na svoje otázky. Svoju nevedomosť a realitu patriarchálnej spoločnosti si uvedomuje až vtedy, keď vidí ako Tony zaobchádza s ostatnými ženami. Rami začína

---

⁵² „Estas transformações estão também mudando nossas identidades pessoais, abalando a idéia, que temos de nós próprios como sujeitos integrados. Esta perda de um sentido de si estável é chamada, algumas vezes, de deslocamento – descentração dos indivíduos tanto do seu lugar no mundo social e cultural quanto de si mesmos – consitui uma crise de identidade para o indivíduo.“ HALL, Stuart. *A identidade cultural na pós-modernidade*. [online]. [cit. 2016-05-20]. Dostupné z: <<http://www.scribd.com/doc/12906751/HALL-Stuart-a-Identidade-Cultural-Na-PosModernidade>> s. 9.

⁵³ „na terra do meu marido sou estrangeira. Na terra dos meus pais sou passageira. Não sou de lugar nenhum. Não tenho registo, no mapa da vida não tenho nome.“ Ibid., s. 90.

postupne spoznávať svoju kultúru a tradície, prostredníctvom ktorých oslobodzuje svoje ja a na základe tohto poznania si buduje svoju identitu, ktorá jej bola dovtedy odopieraná. Rami však neprijíma všetky hodnoty z africkej kultúry, ale rozhodne sa len pre tie, ktoré môže využiť vo svoj prospech a svoje lepšie postavenie, a tie ostatné zo svojho života vytesní. Ona a ostatné ženy začínajú žiť nový život v polygamnej rodine podľa tradičného pojatia, v ktorom sú si ženy rovné a majú svoje práva. Postupne prestávajú byť závislé od Tonyho, a to nielen z ekonomického hľadiska, ale aj sexuálneho. Všetky ženské postavy v Chizianovej diele berú svoj život do vlastných rúk a tento proces vychádzajúci z túhy získať slobodu, môžeme vnímať v rámci spoločnosti ako transformačné zmeny. Helga Maria Pintová na základe úryvku z románu: „Už som mala dosť zradzovania, ponižovania a pohrdania. Unavovalo ma to, že spávam sama. Unavovalo ma zneužívanie (...).“⁵⁴ vysvetľuje význam slova *cansar* (*byť unavený*), ktoré sa v diele vyskytuje často a hodnotí. „Opakovanie slovesa byť unavený je veľmi expresívne. Únava je faktor zmeny. Až keď sme z nejakej situácie unavení, môžu nastať náznaky zmeny.“⁵⁵

Identita žien v mozambickej spoločnosti vyobrazená prostou ženou v domácnosti bez akejkolvek iniciatívy a aktivít okrem povinností súvisiacimi s domácnosťou alebo staraním sa o deti je prípadom nie len Rami, ale aj ostatných žien v jej okolí. Ich nazeranie na manželstvo bolo ovplyvnené západným myslením a predstavovalo to, čo im diktovala patriarchálna spoločnosť. Žili vo veľmi chránenej (ne)existencii. Vnímali mužov ako hlavný pilier rodiny, bez ktorého nedokážu zvládať každodenný život ani problémy s ním prichádzajúce. Sú to ženy žijúce v tichosti, osamelosti, pasívne hrdinky, ktoré túto identitu prijali. Už v úvode románu však môžeme vidieť, že Rami takouto ženou byť nechce: „chcem zo seba dostať ten hnev po toľkých rokoch mlčania.“

---

⁵⁴ “Cansei-me de ser traída, humilhada, desprezada. Cansei-me de dormir sozinha. Cansei-me de ser abusada (...)” Ibid., s. 54.

⁵⁵ “há muita expressividade na repetição do verbo ‘cansar’ O cansaço é factor de mudança. Só quando a gente se cansa de uma situação é que pode haver sinais de mudança.” PINTO, Helga Maria Francisco. *Niketche: um discurso de negociação de uma identidade nova para a mulher moçambicana do século XXI*. [online]. [cit. 2016-05-20]. Dostupné z: <<http://revistas.ua.pt/index.php/formabreve/article/viewFile/2346/2205>> s. 305.

4. 6 Vuyazi, vzdorovitá princezná

Bola raz jedna princezná. Rodom bola urodzená, ale srdcom chudá. Ženy mali odjakživa povinnosť muža poslúchať. Je to prirodzené. Táto princezná neposlúchala otca, ani manžela a robila iba to, čo si zachcela. Keď ju manžel karhal, ona odvrávala. Keď ju bil, ona mu to oplácala. Keď varievala sliepku, jedávala vtáacie žalúdky a stehienka, servírovala manželovi to, čo si zachcela. Keď bolo prvej dcére rok, manžel povedal: odstavíme ju a počneme ďalšie dieťa. Ona povedala nie. Chcela kojit' dcéru dva roky, tak ako sa koja chlapci, aby bola silná, taká, ako je ona. Odmietala mu slúžiť na kolenách a zastreňovať ochlpenie. Manžela jej vzdorovitosť unavila a odvolal sa na spravodlivosť kráľa, jej otca. Nahnevaný kráľ nariadil drakovi, aby ju vyniesol na nebesá a vyobrazil ju na mesiaci, aby bola príkladom celému svetu.⁵⁶

Chizianová do svojho románu vkladá mýtus o princezne Vuyazi, ktorý reprezentuje podrobenosť žien v patriarchálnej spoločnosti. Vuyazi bola uväznená na mesiaci za porušenie zvyklostí a povinností vzťahujúcim sa k manželstvu. Jej obraz tam ako varovanie visí dodnes a reflektuje aj všetky ostatné ženy, ktoré by mali pamätať na to, že svet sa riadi podľa mužských zákonov. Ibaže by mal tento mýtus protikladný dozvuk. Táto vzbura proti systému môže predstavovať akoby nový model ženského správania, ktorý prebrali aj ženské postavy v románe. Tie spoločne obnovujú mýtus vzdorovitej princeznej a naopak deštruujú mýtus o mocnom a dominantnom mužovi. Dobývajú pre seba nový priestor v mozambickej spoločnosti, navádzujú nové vzťahy, pretrhávajú väzby s minulosťou a dávajú nový a vyšší rozmer svojmu bytiu. Postava Tonyho je v diele napokon reinterpretovaná. Na začiatku románu je Tony na fyzickom, emocionálnom a spoločenskom vrchole: mužný, vyrovnaný, sebaistý, úspešný a milovaný svojou manželkou a milenkami. Nakoniec, ale končí ako

---

⁵⁶ „Era uma vez uma princesa. Nasceu da nobreza mas tinha o coração de pobreza. Às mulheres sempre se impôs a obrigação de obedecer aos homens. É a natureza. Esta princesa desobedecia ao pai e ao marido e só fazia o que queria. Quando o marido reprendia ela respondia. Quando lhe espancava, retribuía. Quando cozinhava galinha, comia moelas e comia coxas, servia o marido o que lhe apetecia. Quando a primeira filha fez um ano, o marido disse: vamos desmamarmos a menina, e fazer outro filho. Ela disse não. Queria que a filha mamasse dois anos como os rapazes, para que crescesse forte como ela. Recusava-se a servi-lo de joelhos e aparar-lhe os pentelhos. O marido, cansado de insubmissão, apelou à justiça do rei, pai dela. O rei, magoado ordenou ao dragão levo-a para o céu e estampou na lua, para dar um exemplo ao mundo inteiro.“ Ibid., s. 157.

zlomený, zdiskreditovaný, opovrhovaný a opustený muž. On, objekt lásky a túžob, živiteľ, sa stane záťažou a nepotrebným elementom v živote žien:

„Už nikto nechce Tonyho?“ vykrikla Saly.

„Čo sa to deje? Už je u mňa viac než pätnásť dní, nikam neodchádza a ani jedna z vás sa nesťažuje. Nedohodli sme sa na tom, že sa budeme deliť, jeden týždeň tu a druhý tam? Ja tiež potrebujem svoj čas. Čas pre svoje obchody, zarábať peniaze, aby som vychovala syna, a mať nejaké vyhladiadky do budúcnosti.“⁵⁷

Na základe prechádzajúceho fragmentu môžeme vidieť ako Chizianová prostredníctvom ženských postáv súčasne deštruuje obraz ženy, ktorá je obeťou spoločnosti, žije v tichosti, je utláčaná, vylúčená a podriadená. Predstavuje nám ženu, ktorá túži po zmene svojho postavenia a snaží sa vytvoriť nezávislý svet. Tieto naratívne stratégie budovania a rozvracania mýtov a obrazov sú plné kreativity, irónie a vtipu. Chizianová premieňa rivalky v priateľky, zbavuje muža autority a naopak dáva žene suverenitu.

4. 7 Tanec Niketche

Samotný román nesie názov *Niketche: Príbeh polygamie*, a preto považujeme za potrebné vysvetliť jeho význam. Niketche označuje tradičný tanec, tanec lásky, ktorý je súčasťou iniciačných rituálov zo Zambezie a Nampuly: „Niketche. Tanec slnka a mesiaca, vetra a dažďa; tanec stvorenia. Je to tanec, ktorý rozhýbe a rozhorúči. Znehybní telo a dá rozlet duši. Dievčatá majú tangá a korálky. Šikovne hýbu telom a zdravia všetky prebúdzajúce sa jari. Pri prvom údere bubna sa každý usmieva a oslavuje život v duchu niketche.“⁵⁸

Je to typ autentického ženského prejavu z oblasti Mozambiku, kde je svet matriarchálny. Niketche teda predstavuje protipól južnej tradície, ktorej naopak dominuje svet patriarchálny. Zatiaľ čo nám to pripadá ako číry rozpor hodnôt, spisovateľka v skutočnosti

---

⁵⁷ „Já ninguém quer o Tony?“ pergunta a Saly, num grito.

„O que se passa? Ele está há mais de quinze dias na minha casa e nunca sai e vocês nada reclamam. Não fizemos nós o pacto da partilha, semana aqui, semana ali? Eu também preciso do meu tempo. Quero cuidar dos meus negócios, ganhar dinheiro para criar este filho e projectar o meu futuro.“ Ibid., s. 263-264.

⁵⁸ „Niketche. A dança do sol e da lua, dança do vento e da chuva, dança da criação. Uma dança que mexe, que aquece. Que imobiliza o corpo e faz a alma voar. As raparigas aparecem de tangas e micangas. Movem o corpo com arte saudando o despertar de todas as primaveras. Ao primeiro toque tambor, cada um sorri, celebrando o mistério da vida ao sabor do Niketche.“ Ibid., s. 160.

dáva tancu nový kultúrny rytmus – ženy od severu k juhu, bez ohľadu na svoj pôvod, spoločne tancujú niketche. A je to práve rytmus Niketche, ktorý nám román od Pauliny Chizianovej necháva doznievať jeho posledné tóny.

Záver

Na základe románu Niketche môžeme vidieť ako okcidentalizácia výrazne ovplyvnila tradičnú kultúru Mozambiku. V zvláštnostiach každého národa a jeho kultúry neexistuje správne alebo nesprávne. To, čo je, sú rôzne spôsoby života, a to ako sa na ostatných pozeráme. Práve táto myšlienka je v práci Chizianovej prítomná. Spisovateľka nám v tomto románe predstavila register afrických tradícií a zvykov, prostredníctvom ktorých demystifikuje ideu o kultúrne homogénnom a zaostalom Mozambiku. Pri čítaní Niketche si uvedomujeme, že literárne dielo je dôležitým mostom k porozumeniu histórie a africkej kultúry.

Súčasne román zobrazuje život žien v Mozambiku, pričom sa zameriava na ich postavenie v spoločnosti a vo vzťahu k mužom. Chizianová prostredníctvom Rami vyobrazuje situáciu ženy, to, čo je nútená robiť, to, čomu sa musí prispôbovať, to, cez čo musí prejsť v mene tradícií a prehodnocuje jej spoločenské (ne)bytie. Ide o ženský román, tak ako potvrdzuje samotná autorka, ktorá vytvára priestor veciam, ktoré mozambická spoločnosť ignoruje. Vstupuje do anonymného sveta žien z rôznych oblastí krajiny, odhaľuje nám rôzne formy útlaku a zachytáva každodenné gestá žien, ktoré sú na poslednom mieste hierarchie, pretože sa im neprisuduje veľká hodnota. Taktiež sa zaoberá krízou identity a polygamiou.

V románe Niketche môžeme vidieť dva podstatné odkazy, ktoré nám spisovateľka zanechala. Prvým je: „Ženy ruka v ruke môžu zlepšiť svoj svet,“⁵⁹ pričom zovierajúce ruky symbolizujú zjednotenie, priateľstvo, starostlivosť, rešpekt a silu žien. Iba kolektívne sa ženy dokážu postaviť prekážkam, ktoré im spoločnosť nastavuje. Druhým je obraz novej mozambickej uvedomelej ženy, ktorá sa vie postaviť či už patriarchálnej alebo tradičnej utlačovateľskej sile. Idea tohto románu preto smeruje k humánnejšiemu spolunažívaniu žien a mužov a odbúraniu rodových hierarchií.

Chizianová je výnimočná postava v literárnych kruhoch. Je to čiastočne preto, že sa jedná o ženu–spisovateľku, ktorá vyniká svojou odvahou pri riešení sociálnych otázok a problémov v tak rozporuplnej spoločnosti, ako je tá mozambická. Ale aj preto, že dokáže písať o svete žien bez toho, aby sa hlásila k feministickým východiskám, čo považujeme za dosť náročné. Román Niketche tematizuje skúsenosť ženy, aby podnietil čitateľa ku

---

⁵⁹ „As mulheres, de mãos dadas, podem mudar o mundo.“ Ibid., s. 290.

kritickému premýšľaniu o ich svete a apeluje na to, že rovnováha medzi ženami a mužmi je dôležitá nielen pre sociálnu harmóniu, ale aj vnútornú harmóniu jednotlivca. Preto jej dielo len nevyobrazuje, ale aj transformuje spoločnosť. Vo svojich výpovediach je kritická a ironická, no najmä bojovná.

Túto prácu si dovoľujeme uzavrieť slovami samotnej autorky, ktorá prednedávnom oznámila koniec svojej literárnej činnosti: „Zvyknem hovoriť, že najlepšia kniha o človeku je sám človek; najlepšia kniha o svete je samotný svet; a tá najlepšia o poznaní je poznanie samotné. Tým mám na mysli to, že musíme otvoriť oči, aby sme mohli prečítať najväčšiu knihu prírody: život.“⁶⁰

---

⁶⁰ „Costumo dizer que o melhor livro do Homem é o próprio Homem; o melhor livro do mundo é o próprio mundo; e o melhor de sabedoria é a própria sabedoria. Com isso quero dizer que é preciso abrir a visão para lermos o maior livro da natureza: a vida.“ Rozhovor s Paulinou Chizianovou [online]. [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: <<http://opais.sapo.mz/index.php/entrevistas/76-entrevistas/41298-nao-volto-a-escrever-basta.html>>

Bibliografia

Primárna literatúra:

CHIZIANE, Paulina Niketche: uma história de poligamia. 3^a ed. Lisboa: Editorial Caminho, 2004.

CHIZIANE, Paulina. “Eu, mulher... Por uma nova visão do mundo”. In: AFONSO, Ana Elisa de Santana. Eu, mulher em Moçambique. República de Moçambique: Comissão Nacional para a UNESCO em Moçambique e Associação dos Escritores Moçambicanos, 1994.

Sekundárna literatúra:

BONNICI, Thomas. Introdução aos estudos das literaturas pós-coloniais. [online]. Dostupné z: < http://www.usc.br/biblioteca/mimesis/mimesis_v19_n1_1998_art_01.pdf >

BRAÇO, Antonio Dominges. Educação pelos ritos de iniciação: Contribuição da tradição cultural ma-sena ao currículo formal das escolas em Moçambique, [online]. Dostupné z: <http://www.fordifp.org/Portals/0/Thesis/1_dd5bad5e-37dd-4532-9c67-d1ef2ab20339EDUCACAO%20PELOS%20RITOS%20DE%20INICIACAO.pdf>

CAETANO, João; JELÍNEK, Mario; KNITL Petr. Lusofonní Afrika 1975–2005. África lusófona 1975–2005. 1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006, ISBN 80-86506-49-5.

CORREIRA Sônia; Homen Eduardo. Moçambique primeiras machambas. Rio de Janeiro: Margem, 1977.

CHIZIANE, Paulina. Balada de Amor ao Vento. Lisboa: Editorial Caminho: 2003.

HALL, Stuart. A identidade cultural na pós-modernidade. [online]. Dostupné z: <<http://www.scribd.com/doc/12906751/HALL-Stuart-a-Identidade-Cultural-Na-PosModernidade>>

KLÍMA, Jan. Stručná Historie Statů Mosambik, Libri, 2007.

KLÍMA, Jan. Dějiny Mosambiku, Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2010.

LEITE, Anna Mafalda. Literaturas Africanas e formulações Pós-coloniais. Lisboa: Edições Colibri, 2003.

MENESES, Maria G. Paula. O indígena africano e o colono europeu: a construção da diferença por processos legais. [online]. Disponível z: <https://eces.revues.org/403>

NDEGE, O. George. Culture and Customs of Mozambique, Greenwood: 2006, ISBN 0-313-33163-4.

OLOFSSON, Linette. A mulher moçambicana e as suas fases de transformação 1975 – 2005. [online]. Disponível z: http://macua.blogs.com/moambique_para_todos/files/a_mulher_moambicana_e_suas_fases_de_transformao_1975.doc

PAREDES, Marçal de Menezes. A construção da identidade nacional moçambicana no pósindependência: sua complexidade e alguns problemas de pesquisa. [online]. Disponível z: www.seer.ufrgs.br/anos90/article/download/46176/32269

SUMICH, Jason. Construir uma nação: ideologias de modernidade da elite moçambicana. In. *Análise Social*, vol. XLIII (2.º), 2008, 319-34. [online]. Disponível z: <http://analisesocial.ics.ul.pt/documentos/1218639505B4yEE8zd4Lm89HK9.pdf>

Faces de Eva, nº 10, Edições Colibri. Universidade Nova de Lisboa, 2003.

Rozhovor s Paulinou Chizianovou [online]. [cit. 2016-05-15]. Disponível z: <http://www.buala.org/pt/cara-a-cara/os-anjos-de-deus-sao-brancos-ate-hoje-entrevista-a-paulina-chiziane>

Rozhovor s Paulinou Chizianovou [online]. [cit. 2016-06-20]. Disponível z: <http://opais.sapo.mz/index.php/entrevistas/76-entrevistas/41298-nao-volto-a-escrever-basta.html>